

**Faculteit der Filosofie, Theologie en
Religiewetenschappen**

Programma Geestelijke Verzorging
Master Religiewetenschappen
Master Theologie
Studiegids 2022-2023

Radboud Universiteit

© 2022 Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen
Radboud Universiteit
Opleidingscoördinator Theologie en Religiewetenschappen: Dr. Paul Vermeer
Track coördinator Master Geestelijke Verzorging: Dr. Nienke Fortuin
Stagebegeleiding: Dr. Nienke Fortuin (nienke.fortuin@ru.nl)

Postbus 9103
6500 HD Nijmegen

Deze gids is zorgvuldig samengesteld. Voor additionele en recente informatie wordt verwezen naar:

- **de facultaire website** www.ru.nl/fftr/
- **de facultaire online studiegids** www.ru.nl/studiegids/fftr/
- **de studentenportal** <http://portal.ru.nl>

N.B. Door mogelijke maatregelen in verband met de coronapandemie is het vooralsnog onzeker of aan alle vermelde kenmerken van het onderwijs zoals vermeld –waaronder met name de roostering, de invulling van de practica en de stagemogelijkheden– kan worden voldaan.

INHOUD

1	CURRICULUM	4
1.1.	Profiel van de master Religiewetenschappen	4
1.2	Eindtermen	4
1.3	Toegang tot de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging	6
1.4	Profiel van de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging	6
1.5	Rooster	9
1.6	Overige voorzieningen	10
2	CURSUSSEN	11
2.1	Grondslagen geestelijke verzorging	11
2.2	Spirituele counseling	13
2.3	Rituele expressie	14
2.4	Ethiekondersteuning	15
2.5	Spirituele diagnostiek	16
2.6	Research design	17
2.7	Levensloop	19
2.8	Pijn en lijden	20
2.9	Theological reflection	22
2.10	Paper Health Care Humanities	23
3	BEROEPSSTAGE	25
3.1	Doelen	25
3.2	Taken	27
3.3	Begeleiding	28
3.4	Verslaglegging	29
3.5	Beoordeling	30
3.6	Procedures	32
4	SUPERVISIE	35
4.1	Doelen	35
4.2	Taken	36
4.3	Procedures	38
4.4	Beoordeling	39
5	SCRIPTIE	42
BIJLAGEN		
A	Adviesgesprek	43
B	Stageprocedure	44
C	Stagecontract	45
D	Supervisiestartopdracht	49
E	Supervisiecontract	50
F	Format supervisie voortgangsverslag	51
G	Format supervisie eindevaluatieverslag	52
H	Beoordelingsformulier supervisie	53
I	Analyse-instrumenten evaluatieverslagen	54
J	Format student stageverslag	58
K	Format mentor adviesrapport	60
L	Beoordelingsformulier stages geestelijke verzorging	64
M	Stageplaatsen	66
N	Voltijd en deeltijd varianten	67

1 CURRICULUM

1.1. Profiel van de master Religiewetenschappen

De masteropleiding Religiewetenschappen sluit aan bij het profiel van de bacheloropleiding Religiewetenschappen waarin de bestudering van de wereldreligies in het algemeen (specialisatie religiestudies) en de bestudering van de Islam in het bijzonder (specialisatie Islamstudies) centraal staan. Studenten worden in de bacheloropleiding opgeleid tot kritische religiewetenschappers die in staat zijn tot wetenschappelijke vergelijking en oordeelsvorming. De masteropleiding bouwt hierop voort en richt de focus speciaal op de integratie van de perspectieven onderzoek en beroepsoriëntatie.

De vier specialisaties van de masteropleiding bieden de mogelijkheid om het perspectief van onderzoek en van beroepsoriëntatie te combineren en te integreren. De masteropleiding Religiewetenschappen kwalificeert voor beroepen op het terrein van wetenschappelijk onderzoek naar godsdiensten in Europa en het Midden-Oosten, en voor beroepen in de beleids- en zorgsector. Studenten die een onderwijsbevoegdheid voor docent godsdienst en levensbeschouwing willen behalen, kunnen na afronding van de master doorstromen naar de desbetreffende educatieve masteropleiding die door de Radboud Docenten Academie wordt aangeboden.

1.2 Eindtermen

In algemene zin beoogt de masteropleiding theologie en religiewetenschappen studenten op te leiden tot kritische religiewetenschappers die zelfstandig kunnen functioneren binnen verschillende onderzoeks- en beroepsvelden. Meer concreet is de opleiding gericht op de realisering van de volgende doelen:

1. De student diepgaande en vergevorderde kennis, inzicht en vaardigheden op het gebied van de theologie en religiewetenschappen bij te brengen;
2. De student academisch te vormen; en
3. De student voor te bereiden op een verdere (studie-)loopbaan.

De doelen van de opleiding worden geconcretiseerd in eindtermen die zijn gebaseerd op de descriptoren van het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs; de zogenaamde Dublindescriptoren. Hieronder staan de algemene eindtermen genoemd voor de specialisatie Religiestudies alsmede de qua kennis, inzicht en toepassing nader gespecificeerde eindtermen voor de specialisatie Geestelijke Verzorging.

1. Kennis en inzicht

- a) De afgestudeerde heeft grondige kennis van en inzicht in de onderzoeksmethoden en technieken van een gekozen onderzoeksgebied, en wel met nadruk op comparativiteit en oordeelsvorming.

- b) De afgestudeerde heeft grondige kennis van en inzicht in de ontstaansgeschiedenis en de actuele situatie van de wereldreligies, en met name van de islam of het christendom, en dit met betrekking tot hun bronteksten, doctrinaire inhoud, religieuze praktijken, alsook de maatschappelijke en culturele uitingen daarvan.
- c) De afgestudeerde heeft grondige kennis van en inzicht in de geschiedenis van de verhoudingen en de interacties tussen met name de islam of het christendom en andere wereldreligies, met betrekking tot een specifiek thema.
- d) De afgestudeerde heeft grondige kennis van en inzicht in de actuele situatie van de verhoudingen en de interacties tussen met name de islam of het christendom en andere wereldreligies, met betrekking tot een specifiek thema tegen de achtergrond van hedendaagse processen van globalisering en modernisering.
- e) De afgestudeerde heeft kennis van het werkveld van afgestudeerde theologen en religiewetenschappers.

Kennis en inzicht specifiek voor de specialisatie geestelijke verzorging

- f) De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in de begripsbepaling, taakstelling en positie van de geestelijke verzorging.
- g) De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in instrumenten voor ethische ondersteuning, ritueel handelen en spirituele counseling.

2) Toepassen van kennis en inzicht

- a) De afgestudeerde kan gedifferentieerd (en relatief zelfstandig) kennis van en inzicht in de religieuze tradities en hun interacties toepassen, aan de hand van onderzoeksmethoden en -technieken door een nieuwe probleemsituatie adequaat te beschrijven, te analyseren en te synthetiseren, binnen een onderzoek.
- b) De afgestudeerde is bekwaam in het gedifferentieerd (en relatief zelfstandig) toepassen van kennis van en inzicht in de religieuze tradities, hun interacties, en onderzoeksmethoden en -technieken in een van de volgende professionele contexten: onderzoek, beleid en geestelijke verzorging.

Toepassen van kennis en inzicht specifiek voor de specialisatie geestelijke verzorging

- c) De afgestudeerde kan kennis van en inzicht in instrumenten voor en begripsvorming van ethische ondersteuning, ritueel handelen en spirituele counseling toepassen in concrete begeleidingssituaties.

3) Oordeelsvorming

De afgestudeerde kan zich zelfstandig een wetenschappelijk oordeel vormen aangaande (enkele specifieke) opvattingen, religieuze praktijken en maatschappelijke consequenties van religieuze tradities door relevante informatie te verzamelen en te interpreteren, en door deze te evalueren tegen de achtergrond van wetenschappelijk verantwoorde interne en externe criteria.

4) Beroepsvaardigheden

- a) Communicatie: de afgestudeerde kan de resultaten van eigen onderzoek zowel mondeling als schriftelijk rapporteren en communiceren aan zowel een theologisch of religiewetenschappelijk als een niet-theologisch of religiewetenschappelijk geschoold publiek.
- b) Samenwerking: De afgestudeerde kan in samenwerking met anderen toewerken naar een (eind)product en heeft hierin een actieve bijdrage. Hij/zij organiseert het werk in

overleg met anderen en neemt verantwoordelijkheid voor zijn deel van het werk in de samenwerking.

- c) Feedback: De afgestudeerde kan een product, mede op basis van feedback van anderen evalueren en verbeteren en hij/zij kan feedback aan anderen geven die hen ondersteunt bij het evalueren en verbeteren van hun werk.

5) Leervaardigheid

De afgestudeerde kan zelfstandig kennis aangaande religieuze tradities reproduceren, begrijpen, interpreteren, analyseren, evalueren en ontwikkelen in een van de volgende professionele contexten; zoals: onderzoek, beleid en geestelijke verzorging.

1.3 Toegang tot de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging

Toegang tot de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging is mogelijk na afronding van de bachelor Religiewetenschappen of Theologie. Toegang via een andere studie is slechts mogelijk na het doorlopen van een pre-master programma Religiewetenschappen, Theologie of Orthodox Christianity. Aan de toegang tot de master gaat een collectief adviesgesprek vooraf waarin de religieuze of levensbeschouwelijke betrokkenheid wordt besproken en getaxeerd voor zover van belang voor de afstemming op de opleiding en het beoogde werkveld. Ook wordt samen geëvalueerd in hoeverre de beoogd student supervisabel en emotioneel stabiel is en intrinsiek gemotiveerd voor een zorgend beroep. Het adviesgesprek is voor de student van belang vanwege de spirituele betrokkenheid die het werk als geestelijk verzorger vergt, de rolverwachtingen bij cliëntèle of zorgorganisatie en de vereisten vanuit de beroepsvereniging. Studenten worden in een zo vroeg mogelijk stadium (werving en aanmelding) geïnformeerd over het adviesgesprek voor de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging. Meer informatie over het adviesgesprek is te vinden in bijlage A.

1.4 Profiel van de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging

Als generiek uitgangspunt voor de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging geldt:

Je kunt geestelijke zorg verlenen op basis van kennis van en inzicht in zingeving, geloofs- en levensovertuiging, en professionele en onderzoekvaardigheden.

Na afloop van de specialisatie ben je in staat om:

- Met het oog op het primaire proces in de geestelijke verzorging verbanden te leggen tussen conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de religiewetenschappen en daarbinnen de narratologie, de rituologie en de ethiek;
- Functies, structuren en inhouden van zingeving, geloof en levensovertuiging te herkennen en te analyseren met inzet van conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de geestelijke verzorging;
- Theorieën over zingeving, geloof en levensovertuiging te integreren in onderzoek en andere professionele taken op het terrein van religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethiekondersteuning.

De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging biedt binnen de eindtermen van de master religiewetenschappen een wetenschappelijk afstudeerprofiel waarin basiskwalificaties worden ontwikkeld voor professionele functies op het terrein van religie en zorg. Daartoe behoren in het bijzonder startkwalificaties voor het beroep van geestelijk verzorger. De opleiding tot geestelijk verzorger is geaccrediteerd door de grootste beroepsvereniging van geestelijk verzorgers, de VGVZ en het kwaliteitsregister van de beroepsgroep, de SKGV. Deze opleiding wordt vooralsnog niet erkend door een achtergrondgenootschap, waardoor afgestudeerden niet benoembaar zijn als ambtsdrager op die locaties waar een kerkelijke zendingsoopdracht als toelatingsvoorwaarde geldt. Doorgaans zijn niet-gezonden wel benoembaar na toetsing van levensbeschouwelijke competentie door de Raad voor Institutioneel-Niet-Gezonden Geestelijk Verzorgers (RING-GV), waardoor regulier lidmaatschap van de VGVZ en inschrijving bij het SKGV geborgd is. De masterspecialisatie Geestelijke Verzorging geldt voor theologiestudenten tevens als een professionele specialisatie die dan in de driejarige master Theologie kan worden ingepast. Gezien het feit dat de specialisatie in die gevallen doorgaans na de theologische scriptie plaatsvindt, volgen deze studenten niet het vak 'Research design' en schrijven geen scriptie. De 20 EC die overblijven, worden ingevuld met de vakken 'Levensloop' (FTR-THMA208), 'Pijn en lijden' (FTR-THMA209), 'Theological reflection' (FTR-RTMAG109) en 'Paper Health Care Humanities' (FTR-THMA210). Voor deze cursussen geldt dat ze voor theologiestudenten verplicht zijn; studenten Religiewetenschappen kunnen ze eventueel extracurriculair volgen.

De eindtermen van de opleiding worden nagestreefd in hoorcolleges, werkcolleges, practica, een professionele stage met daarop betrokken opleidings supervisie, en een scriptie. Daarbij geldt dat de bekwaamheden mede in het kader van een eigen spirituele identiteit worden ontwikkeld, waarvoor voorzieningen vooraf ('adviesgesprek'), tijdens het curriculum ('spirituele diagnostiek'), en begeleiding ('supervisie') zijn voorzien. Een overzicht van de vakken van de Masterspecialisatie Geestelijke Verzorging staat in onderstaande tabel.

Cursus	Cursuscode	EC	Periode
Rituele expressie	FTR-RTMAG100	5	1 -2/3-4
Grondslagen geestelijke verzorging	FTR-RTMAG101	5	1-2/3-4
Research design	FTR-RSMA110	5	1-2/3-4
Spirituele counseling	FTR-RTMAG103	5	1 -2
Ethiekondersteuning	FTR-RTMAG104	5	1-2
Spirituele diagnostiek	FTR-RTMAG105	5	1-2
Masterscriptie ¹	FTR-RTMAG150	15	1-4
Beroepsstage	FTR-RTMAG125	15	3-4/1-2
Supervisie	FTR-RTMAG011	0	3-4/1-2
<i>Totaal</i>			<i>60</i>

---

¹ Theologiestudenten schrijven de scriptie in het tweede jaar van de master Theologie. In plaats van de masterscriptie en het vak 'Research design', volgen Theologiestudenten in het tweede semester de cursussen 'Levensloop' (FTR-THMA208), 'Pijn en lijden' (FTR-THMA209), 'Theological reflection' (FTR-RTMAG109) en 'Paper Health Care Humanities' (FTR-THMA210).

In het curriculum onderscheiden we drie generieke modules, drie taakmodules, de stage en begeleiding, en de scriptie. Gedurende het eerste semester worden de generieke en de taakcursussen aangeboden. Tot de generieke cursussen behoort allereerst de inleiding 'Grondslagen van de geestelijke verzorging' die inzicht biedt in theorievorming over het beroepsdomein van de geestelijke verzorging en die de wetenschappelijke begripsvorming beoogt te ontwikkelen. De cursus 'Research design' verdiept de kennis en vaardigheden voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en helpt studenten een kritisch perspectief te ontwikkelen op onderzoeksmethodiek, ethiek en datamanagement. Tevens wordt gewerkt aan het schrijven van een onderzoeksopzet voor de afstudeerscriptie. Tenslotte wordt de cursus 'Spirituele diagnostiek' aangeboden, waarbij de studenten na een theoretische inleiding hun eigen spirituele ontwikkelingslijnen onderzoeken om de invloed hiervan op hun persoonlijke en professionele identiteit gewaar te worden. Daarnaast wordt een drietal cursussen aangeboden die corresponderen aan narratieve, rituele en morele basistaken op het terrein van de geestelijke verzorging. In de taakcursussen 'Spirituele counseling', 'Rituele expressie' en 'Ethiekondersteuning' wordt een initieel inzicht- en vaardigheidsniveau nagestreefd door telkens zowel een inleidend theoretisch overzicht te bieden vanuit de literatuur, met daarnaast een practicum dat enkele basisvaardigheden praktisch inoefent. Deze zes cursussen van het eerste semester kennen een studielast van 5 EC elk. Als drempelvoorwaarde voor toelating tot de stage geldt dat van de cursussen 'Rituele expressie', 'Spirituele counseling', 'Ethiekondersteuning' en 'Spirituele diagnostiek' de gehele cursus gevolgd moet zijn en de tussentijdse toets ter afsluiting van periode 1 behaald moet zijn.

In het tweede semester staat de stage centraal met daarin opleidingssupervisie waarin het leerproces van de stagiair wordt begeleid. De stage heeft een omvang van vijf maanden, twee dagen per week (van eind januari tot eind juni; of van begin september tot eind januari), en vindt plaats in een professionele setting van religie en zorg, namelijk geestelijke verzorging doorgaans binnen de gezondheidszorg.² De stagiair wordt door een mentor binnen de stagebiedende organisatie professioneel begeleid en ondersteund. Een contract voorziet in garanties dat de onderwijsdoelen voldoende kunnen worden ingeoeffend en – indien relevant en mogelijk – dat ter plekke tevens scriptie-onderzoek kan worden verricht. Je keert regelmatig en op afspraak op de faculteit terug voor supervisie en/of scriptiebegeleiding. De opleiding wordt afgesloten met een wetenschappelijke masterscriptie op het terrein van religie en zorg. Het schrijven van deze afstudeerscriptie gebeurt onder individuele begeleiding van een vakdocent.

In het jaar voorafgaand aan de masteropleiding oriënteren de studenten zich op de masteropleiding, en wel door:

- het volgen van colleges relevant voor 'religie en zorg';
- het zelfstandig verkennen van mogelijke stageplaatsen;
- het oriënteren op een scriptieonderzoek; en
- het volgen van een informatiebijeenkomst.

---

² De stage vindt doorgaans plaats binnen de zorg in ziekenhuizen, verpleeg- en verzorgingshuizen, psychiatrie, zorg voor mensen met een beperking, jeugdzorg en revalidatie. Daarnaast kunnen studenten die aantoonbare affiniteit hebben met de katholieke traditie stage lopen bij justitiële instellingen (gevangnissen, huizen van bewaring). Ofschoon andere werkvelden als hoger onderwijsinstellingen, defensie, politie en eerstelijns gezondheidszorg niet worden uitgesloten, zijn de mogelijkheden hier zeer beperkt.

1.5 Rooster³

Het rooster is zodanig gepland dat het hele programma zowel in voltijd als in deeltijd gevolgd kan worden. Voor de studenten in deeltijd staan verschillende opties open, waarbij gekozen kan worden voor een variant van 1,5 of 2 jaar. De invulling van de verschillende varianten wordt toegelicht in bijlage N. Met ingang van het studiejaar 2021-2022 kunnen stages na afronding van de practica (in het eerste studiejaar) ook in het eerste semester van het tweede studiejaar gevolgd worden, en wel van 1 september tot 1 februari. Ook de colleges Rituele expressie, Grondslagen geestelijke verzorging en Research design kunnen zowel in het eerste als in het tweede semester gevolgd worden.

Semester 1	Module	Weken
Dinsdag		
12.30 - 15.15u	Spirituele counseling HOORC Scherer-Rath	36-41
	Spirituele counseling WERKC Scherer-Rath en velddocenten	45-50
15.30 - 17.15u	Ethiekondersteuning HOORC Kraaijeveld	36-41
	Ethiekondersteuning WERKC Kraaijeveld en velddocenten	45-50
18.00 - 19.45u	Spirituele diagnostiek WERKC Scherer-Rath en velddocenten	36-41/45-50
Woensdag		
12.30 - 15.15u	Rituele expressie HOORC Quartier	36-41
	Rituele expressie WERKC Quartier	45-50
15.30 - 17.15u	Research design WERKC Diverse docenten	36-41/45-50
18.00 - 19.45u	Grondslagen GV HOORC Schilderman	36-41/45-50
Semester 2		
Dinsdag⁴		
12.30 - 15.15u	Rituele expressie HOORC Quartier	5-10
	Rituele expressie WERKC Quartier	15-17/19-21
15.30 - 17.15u	Research design WERKC Diverse docenten	5-10/15-17/19-21
18.00 - 19.45u	Grondslagen GV HOORC Schilderman	5-10/15-17/19-21
Stages en supervisie	1 februari- 1 juli en 1 september -1 februari 2-wekelijks supervisie op onderlinge afspraak.	

³ Voor actuele roosterwijzigingen zie: <http://rooster.ru.nl>

⁴ Herhaling van colleges uit eerste semester.

Studenten die de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging als een professionele specialisatie inpassen in de driejarige master Theologie volgen in plaats van de masterscriptie en de cursus 'Research design' in het tweede semester de vakken 'Levensloop' (FTR-THMA208), 'Pijn en lijden' (FTR-THMA209), 'Theological reflection' (FTR-RTMAG109) en 'Paper Health Care Humanities' (FTR-THMA210).⁵ Deze vakken zijn niet opgenomen in het bovenstaande rooster. Het actuele rooster is te vinden op <http://rooster.ru.nl>.

1.6 Overige voorzieningen

Extra-curriculair worden tijdens de opleiding enkele additionele activiteiten aangeboden:

- Een Master Welkom Dag voor nieuw ingeschreven studenten ter kennismaking.
- Een stageterugkomdag. Tijdens de stage kunnen studenten op eigen initiatief een terugkomdag organiseren met een eigen doelstelling en werkwijze om ervaringen uit te wisselen buiten het reguliere onderwijsaanbod om.
- Doorgaans organiseren we vanuit de leeropdracht 'Religie en zorg' ieder jaar een middagsymposium dat tot doel heeft een voor de geestelijke verzorging relevant thema te belichten. Daarbij verzorgen wetenschappers, professionals uit het werkveld en studenten inleidingen. Omdat we netwerkontwikkeling belangrijk vinden nodigen we daarvoor onze studenten, alumni van de opleiding, geestelijk verzorgers en overige professionals uit.
- Ieder jaar kunnen studenten Geestelijke Verzorging (en andere studenten) deelnemen aan een loopbaantraining die verzorgd wordt door de Radboud Universiteit. Deelname aan de training wordt met klem aangeraden.
- Jaarlijks bieden we in januari een 'mentorendag' aan waarbij we mentoren informeren over de opleiding geestelijke verzorging en een feedback-mogelijkheid bieden voor ervaringen die zij opdoen tijdens de stagebegeleiding van studenten.

---

⁵ Het paper Health care humanities (FTR-THMA210) mag worden vervangen door de cursus 'Health and Illness' (LET-CIWM477) of door de cursus 'Technologie en Toekomst van Gezondheid en Zorg' (LET-CIWM478).

2 CURSUSSEN

Het curriculum kent naast stage, supervisie en scriptie een zestal cursussen met overzichten die de grondslagen van de discipline bieden, taakinleidingen die de begripsvorming in functieaspecten van het beroep verhelderen en waarin vaardigheden worden ingeoeffend of (eventueel) onderzoekstaken worden uitgevoerd.⁶

2.1 Grondslagen geestelijke verzorging

Docent

Prof. Dr. Hans Schilderman (1^e semester vervangen door Tom Lormans)

Onderwijsvorm

hoorcollege (5 EC)

Toetsvorm

Schriftelijk tentamen

Doelstelling

Na afloop van de cursus:

- Heb je een helder beroepsbeeld van de geestelijke verzorging en heb je kennis van en inzicht in de codes, rollen en discussies die de beroepsuitoefening kenmerken;
- Ben je in staat om het object van de geestelijke verzorging aan de hand van handelings-theoretische inzichten in zingeving te omschrijven, en blijf je in staat om daarbij verbanden met relevante literatuur te leggen;
- Ben je in staat om het narratieve, rituele en morele beroepsdomein van de geestelijke verzorging vanuit enkele relevante theologische en religiewetenschappelijke theorieën te beschrijven;
- Ben je bereid en in staat om aan de hand van wetenschappelijke literatuur een beargumenteerd eigen standpunt in te nemen in discussies over kerntaken en -begrippen van de geestelijke verzorging.

Beschrijving

Deze cursus beoogt je inzicht te geven in de grondslagen van geestelijke verzorging, waarbij we voortbouwen op kennis en inzicht die je als bachelor student in de religiewetenschappen of theologie hebt opgedaan. De cursus kent tien modules die je gaandeweg een overzicht zullen bieden over geestelijke verzorging als beroepspraktijk en als geesteswetenschappelijke discipline.

In het eerste blok staat de beroepspraktijk centraal. Geestelijke verzorging wordt opgevat als een professionele discipline in de gezondheidszorg met als object spiritualiteit die in zingeving

---

⁶ Let op: de tekst van de cursusbeschrijvingen in deze studiegids kan afwijken van actuele informatie op de facultaire site of de specifieke cursushandleidingen.

en in referentie aan religieuze en levensbeschouwelijke tradities de levenskwaliteit van mensen (patiënten, cliënten, bewoners) beoogt te bevorderen. Die spiritualiteit wordt verkend in verschillende tradities. Daarna volgen modules waarin de Nederlandse context van geestelijke verzorging aan de orde wordt gesteld: onder meer aan de hand van de codes (formele uitgangspunten), rollen (taakopvattingen) en discussies in de beroepsgroep zodat je een goed overzicht krijgt van de wordingsgeschiedenis en actuele situatie.

Via een opdracht worden de verschillende werkvelden in de geestelijke verzorging verkend. De literatuur wordt per sessie voorbereid aan de hand van sessiepapers (KAVV-model).

In het tweede blok staat de geestelijke verzorging als wetenschappelijke discipline centraal. Aan de hand van een handboek komen diverse begrippen aan bod die in de discipline van belang zijn, zoals identiteit, geloof, hoop, lijden, en waardigheid. Verder maak je kennis met een cognitieve handelingstheorie die het object van de geestelijke verzorging analytisch opvat. Tevens komen modules voorbij waarin wordt ingegaan op kennisvernieuwing (onderzoek) en kennisoverdracht (onderwijs) in de geestelijke verzorging. In een afsluitende module wordt geestelijke verzorging naar haar profilerende narratieve, rituele en morele zorgtaken beschreven. Het laatste college is gericht op terugkoppeling van de leerstof en voorbereiding op het tentamen.

Het *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare* wordt als uitgangspunt gebruikt. De structuur wordt geboden door de inleidingen (en powerpoints) van dit college en de daarbij behorende extra literatuur.

Literatuur

Verplicht materiaal:

ISBN: 9780198717386

Titel: Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare.

Auteur: M. Cobb; C.M. Puchalski; B. Rumbold (Eds).

Uitgever: Oxford University Press

Druk: 1

Aanbevolen materiaal:

Naast het verplichte tekstboek worden enkele hoofdstukken van andere handboeken gebruikt. Deze boeken gelden niet als verplicht om aan te schaffen.

ISBN: 9789021170701

Titel: Zorg voor het Verhaal. Achtergrond, Methode en Inhoud van pastorale begeleiding.

Auteur : Ganzevoort, R.; Visser, J.

Uitgever: Boekencentrum

ISBN: 9789043525435

Titel: Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging

Auteur: Doolgaard, J. (Red.)

Uitgever: Kok

2.2 Spirituele counseling

Docent

Dr. Michael Scherer-Rath en diverse velddocenten (voor de practicum begeleiding).

Onderwijsvorm

Werkcollege en practicum (5 EC)

Toetsvorm

Tussentoets (gespreksanalyse) en paper (reflectieverslag van leerproces tijdens het practicum)

Doelstelling

Na afloop van de cursus kun je:

- de gespreksvaardigheden voor het voeren van een counselings- en begeleidingsgesprek herkennen en toepassen;
- de kernthema's van religieuze counselings- en begeleidingsgesprekken benoemen;
- kritisch reflecteren op je eigen leerontwikkeling, om counselings- en begeleidingsgesprekken te voeren

Beschrijving

Het dagelijkse werk van geestelijk verzorgers wordt in eerste instantie gekenmerkt door het voeren van gesprekken met mensen. De gesprekken van geestelijk verzorgers zijn echter geen gesprekken tussen vrienden of burens, geen gesprekken tussen baas en medewerker. Het zijn vormen van professionele communicatie. Welk soort gesprekken voeren geestelijk verzorgers en wat is de inhoud van deze gesprekken? Hoe worden deze gesprekken gevoerd? De cursus Spirituele counseling houdt zich theoretisch en praktisch met deze vragen bezig.

In het eerste gedeelte wordt een inleiding gegeven in de basisvaardigheden van de gespreksvoering. Het college schetst een raamwerk voor de individuele professionele toepassing van de methodiek van het spirituele counseling- en begeleidingsgesprek in de praktijk van de geestelijke verzorging vanuit een narratieve benadering. Daarbij wordt stilgestaan bij de betekenis van de toe-eigening van een methodiek en de verdere ontwikkeling ervan. Vervolgens staat de inhoud en de context van het spirituele counseling- en begeleidingsgesprek centraal, met name de zorgvragen zoals die door patiënten in verschillende zorginstellingen worden verwoord.

In het tweede gedeelte wordt het zelfstandig voeren van counselings- of begeleidingsgesprekken geoefend. Je wordt met verschillende gespreksituaties in contact gebracht om te leren hier adequaat op in te gaan. Vervolgens houd je gesprekken van 20 minuten over diverse onderwerpen. Deze gesprekken worden op video opgenomen en in groepen geanalyseerd. Op de gevoerde gesprekken krijg je feedback m.b.t. de eigen gespreksvaardigheden, de leiding van het gesprek en de inhoudelijke interventies.

Verplichte literatuur

- Smit, J., *Tot de kern komen. De kunst van het pastorale gesprek*. Kampen, 2009.

- Lang, G. & Molen, H.T. van der, *Psychologische gespreksvoering. Een basis voor hulpverlening*. Soest: Nelissen, 2007 (alle uitgaven mogelijk vanaf 2000).
- Vosselman, M. & Van Hout, K. (2013). *Zingevende gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn*. Amsterdam: Boom Nelissen.

Aanbevolen literatuur

- Westerhof, G. & Bohlmeijer, E. (2010). *Psychologie van de levenskunst*. Amsterdam: Boom.
- Ganzevoort, R. & Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema.

2.3 Rituele expressie

Docent

Prof. Dr. Thomas Quartier

Onderwijsvorm

Hoorcollege en practicum (5 EC)

Toetsvorm

Schriftelijk tentamen na blok 1.

Groepspresentatie na blok 2 - waarover een schriftelijke reflectie wordt ingeleverd.

Doelstelling

Na afloop van de cursus kun je:

- de hoofdlijnen beschrijven van modellen voor ritueel handelen in verschillende contexten van de geestelijke verzorging vanuit verschillende religieuze tradities;
- op basis van een analysemodel rituele behoeftes herkennen van verschillende groepen cliënten in de geestelijke verzorging;
- aan de hand van een concrete casus je basisvaardigheden van ritueel handelen in de geestelijke verzorging in groepsverband toepassen.

Beschrijving

In het vak Rituele expressie wordt het verschijnsel 'ritueel', zoals dit tegenwoordig in verschillende contexten van de geestelijke verzorging aan te treffen is, beschreven aan de hand van rituelogische en liturgiewetenschappelijke concepten. De cursus valt uiteen in drie delen.

In het eerste deel worden theoretische concepten van het rituele handelen besproken. Daarbij wordt aan de ene kant van de functie van rituelen uitgegaan: hoe werken rituelen en wat betekent hun werkzaamheid ('efficacy') voor verschillende groepen van deelnemers? Verder wordt ingegaan op de betekenis van rituelen, in het bijzonder van de gebruikte symbolen (L. M. Chauvet). De dimensies van deze betekenis (V. Turner) worden aan de hand van concrete voorbeelden belicht. Ten derde wordt de vraag aan de orde gesteld, welke structuur in de huidige context in rituelen aan te treffen is. Daarbij zal o.a. het 'rites de passage' concept (A. Van Gennep) en zijn varianten worden besproken.

In het tweede deel van de cursus wordt de vraag behandeld, welke rituele rol de geestelijk verzorger kan spelen, wanneer hij/zij met cliënten in verschillende werkvelden ritualiseert. Er zal vooral gekeken worden naar rituelen rond het sterven, maar ook groepsrituelen zoals zondagse liturgievieringen. We gaan uit van de vraag wanneer de geestelijk verzorger voorganger is en wanneer begeleider, vooral gerelateerd aan de vormen van spiritualiteit en de christelijke traditie.

In het derde deel van de cursus worden oefeningen verricht van rituelen. In een laboratorium-setting ga je een overweging maken, symbolen kiezen etc. om relevante vaardigheden voor de praktijk te verkennen.

Literatuur

- Handboek: Quartier, Th. (2011). *Die Grenze des Todes. Ritualisierte Religiosität im Umgang mit den Toten*. Death Studies 2. Münster: LIT Verlag.

Als literatuur worden hoofdstukken gebruikt uit dit boek of corresponderende artikelen in het Engels.

2.4 Ethiekondersteuning

Docent

Marjolein Kraaijeveld-Melse, MA en velddocenten (voor de practicum begeleiding)

Onderwijsvorm

Hoorcollege en practicum

Toetsvorm

Na de colleges van het 1e blok volgt een tentamen over de literatuur. Dit tentamen dient met een voldoende (5,5 of hoger) te worden afgerond om deel te kunnen nemen aan de practicumlessen van het 2e blok. Het tentamen vormt 50% van het eindcijfer. Gedurende het practicum in het 2e blok wordt van de student verwacht dat hij/zij aan de hand van wekelijkse reflectieverslagen zicht krijgt op zijn/haar ontwikkeling als moreel counselor en gespreksleider van moreel beraad. Na afloop van de cursus schrijft de student een paper. Dit paper vormt 50% van het eindcijfer.

Doelstelling

Na afloop van de cursus kun je:

- achtergrond en inhoud van ethische problematiek in zorginstellingen benoemen, analyseren en bediscussiëren;
- achtergrond en inhoud van ethiekondersteuning in zorginstellingen benoemen, en de belangrijkste methoden en competenties die daarbij benodigd zijn, uiteenzetten;
- de verhouding tussen geestelijke verzorging en ethiekondersteuning benoemen, en voor- en nadelen van onderbrenging van ethiekondersteuning bij de Dienst GV gedifferentieerd afwegen;
- actief morele probleemsituaties en morele vragen onderkennen en deze, met de cliënt, (helpen) verwoorden, verkennen en verhelderen;

- de basisvaardigheden, benodigd binnen de besproken methoden van ethiekondersteuning, op adequate wijze toepassen: 1) in individuele morele counseling; 2) als voorzitter van moreel beraad op teamniveau (initieel); 3) binnen de verschillende vormen van ethiekbeleid in de instelling (voorlichting, ethische commissie, communicatie met bestuur, etc.).

Beschrijving

In het eerste blok wordt aan de hand van de literatuur verkend welke ethische thema's binnen verschillende zorginstellingen spelen. Ook verkennen we welke vormen van ethiekondersteuning in de zorginstelling idealiter aanwezig zijn, welke rol de individuele geestelijk verzorger of de Dienst Geestelijke Verzorging daarin kan spelen, en hoe de verhouding tussen ethiekondersteuning en geestelijke verzorging er in de nabije toekomst, in de verschillende typen zorginstellingen, uit kan zien.

Naast een algemeen overzicht focussen we op de rol van de geestelijk verzorger als moreel counselor en als (initieel) professional in ethiekondersteuning. Ook bespreken we enkele gespreksmethoden voor moreel beraad (gestructureerd overleg op teamniveau over een concrete morele casus). Waar nodig worden ethische begrippen en theorieën toegelicht. Van de cursisten wordt verwacht dat zij in hun vooropleiding een Inleiding Ethiek met goed gevolg hebben afgerond.

In het tweede blok (practicum) worden de vaardigheden die benodigd zijn voor de verschillende, in het eerste blok besproken vormen van ethiekondersteuning, praktisch geoefend. Tijdens het practicum zal specifiek geoefend worden met individuele morele counseling en met moreel beraad, aan de hand van enkele overlegmethodes.

Literatuur

- L. Hartman, F. Weidema, G. Widdershoven, B. Molewijk (red.), *Handboek Ethiekondersteuning*. Amsterdam: Boom uitgevers, 2016
- H. van Dartel & B. Molewijk (red.), *In gesprek blijven over goede zorg. Overlegmethoden voor moreel beraad*. Amsterdam: Boom 2014.

2.5 Spirituele diagnostiek

Docent

Dr. Michael Scherer-Rath

Onderwijsvorm

Werkcollege (5 EC).

Toetsvorm

Tussentoets en diagnostisch werkstuk

Doelstelling

Na afloop van de cursus:

- ben je in staat de belangrijkste stappen in je spirituele ontwikkeling in beeld te brengen

- en hierover met medestudenten in gesprek gaan;
- kun je de betekenis van spirituele ontwikkelingslijnen voor de geestelijke verzorging benoemen en hierop reflecteren.

Beschrijving

Luisteren naar verhalen van mensen. Dat is een hoofdtaak van geestelijk verzorgers niet alleen in de zorgsector. Deze verhalen zijn belangrijk voor mensen omdat zij hierdoor de mogelijkheid krijgen hun eigen ervaringen met het leven te reconstrueren en hierop te reflecteren. Zij bieden de mogelijkheid om inzicht te verwerven in de eigen (narratieve) identiteit. Als gesprekspartner kan de geestelijk verzorger de ander hierbij ondersteunen: luisteren en uitdagen om vanuit nieuwe, andere perspectieven naar zich zelf te kijken. In gesprekken kunnen op deze manier de drijfveren en de levensbeschouwing van mensen ter sprake worden gebracht. Willen geestelijk verzorgers dat adequaat doen, vraagt dat ook aan iedere geestelijk verzorger i.o. (in opleiding) extra inspanningen: de uiteenzetting met de eigen spirituele ontwikkeling en de invloed hiervan op de eigen identiteit. Om hiermee in contact te kunnen komen, ga je na een theoretische inleiding in het practicum spirituele diagnostiek je eigen spirituele ontwikkelingslijnen onderzoeken om de invloed hiervan op de persoonlijke en professionele identiteit van de geestelijk verzorger i.o. op te sporen.

Literatuur

- Sheldrake, P. (2012). *Spirituality. A very short introduction*. Oxford.
- Westerhof, G. & Bohlmeijer, E. (2010). *Psychologie van de levenskunst*. Amsterdam.

2.6 Research design

Docent

Verschillende docenten van Religiewetenschappen

Onderwijsvorm

Practicum (5 EC)

Toetsvorm

Actieve participatie is een voorwaarde voor deze cursus.

Toetsing vindt plaats op basis van:

- 1) Presentatie (pitch) na de plenaire bijeenkomsten.
- 2) Schrijfofdracht: onderzoeksontwerp

Beoordeling van beide opdrachten is voldoende / onvoldoende. Beide opdrachten dienen met voldoende beoordeeld te zijn.

Doelstelling

Na afloop van deze cursus:

- beschik je over aantoonbare kennis van en inzicht in de beginselen van wetenschappelijk onderzoeksdesign op een gevorderd niveau, zodanig dat je in staat bent om, in het

kader van het ontwerp van een master-scriptieonderzoek, een originele bijdrage te leveren aan onderzoek;

- beschik je over vaardigheden die je in staat stellen om verworven methodologische kennis en inzichten toe te passen conform de vereisten van je afstudeerrichting en die in de (eventueel multidisciplinaire) context helpen complexe problemen op te lossen op grond van verworven kennis;
- ben je in staat om, op basis van een vraag of een probleem op het gebied van je afstudeerrichting, oordelen te formuleren op grond van onvolledige of beperkte informatie en daarbij rekening te houden met de sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische verantwoordelijkheden die zijn verbonden aan het toepassen van de eigen kennis en oordelen;
- kun je de conclusies van je onderzoek en de daaraan ten grondslag liggende kennis, motieven en overwegingen, duidelijk en ondubbelzinnig overbrengen op een publiek van specialisten en niet-specialisten;
- laat je zien dat je voldoende in staat bent om zelfstandig vervolgonderzoek op te zetten.

Beschrijving

Ter voorbereiding van stage- en scriptieonderzoek en met het oog op arbeidsmarktperspectieven is het noodzakelijk studenten voor te bereiden op het verrichten van onderzoek en een kritisch perspectief te ontwikkelen op onderzoeksmethodiek, ethiek en datamanagement.

In het vak Research design wordt het toeleiden naar stage en scriptie, het trainen van vaardigheden en het ontwikkelen van een kritisch begrip gecombineerd. Om tegemoet te komen aan de specifieke onderzoekstradities van Religiewetenschappen en studenten daarin specifiek te trainen, kent deze module twee delen: Voorbereiding van onderzoek en werkgroepen waarin onderzoeksvaardigheden getraind worden.

De cursus wordt gegeven door verschillende docenten van Religiewetenschappen waarbij één van hen de cursus coördineert. De cursus bestaat uit twee delen:

- 1) Plenair deel waarin de basis wordt gelegd voor het ontwerp van het onderzoek. Dit deel wordt afgesloten met een presentatie (pitch).
- 2) Ateliers waarin studenten werken aan praktische vaardigheden.

Literatuur en materiaal

- Stausberg, Michael, and Engler, Steven. 2013. *The Routledge handbook of research methods in the study of religion*. London: Routledge.
- Verschuren, Piet, and Hans Doorewaard. 2021. *Het ontwerpen van een onderzoek*. 6th ed. Amsterdam: Boom.
- Software: Endnote en AtlasTI, via de ICT Servicedesk, zie: <https://www.ru.nl/ict/studenten/software/>

Overige literatuur wordt via Brightspace beschikbaar gesteld.

2.7 Levensloop

Deze cursus is verplicht voor theologiestudenten die de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging als professionele specialisatie inpassen binnen de driejarige master Theologie. Studenten religiewetenschappen kunnen deze cursus eventueel extracurriculair volgen.

Docent

Prof. dr. Eric Venbrux (FFTR) en dr. Jelle van Gurp (Radboudumc)

Onderwijsvorm

Hoor- en werkcollege (5 EC)

Toetsvorm

Toetsing vindt plaats middels vier schriftelijke opdrachten gedurende de cursus.

Doelstelling

Deze cursus heeft tot doel je vertrouwd te maken met, en inzicht te geven in, het verband tussen levensfasen en gezondheidszorg vanuit een interdisciplinair perspectief.

Aan het eind van deze cursus:

- kan je belangrijke fasen in de menselijke levensloop verbinden met ontwikkelingen in de praktijk van de moderne gezondheidszorg.
- kan je zowel de belangrijke fasen als de daaraan gerelateerde medische zorg relateren aan rituele markeringen van de overgangen (rites de passage) tussen de levensfasen en de daarin besloten (multi)culturele waarden analyseren.
- kan je het ontstaan en geboren worden van menselijk leven vanuit verschillende wetenschappelijke perspectieven analyseren, en een persoonlijke positie ontwikkelen aangaande het recht op vrije voortplanting.
- kan je de denkbeelden expliciteren achter de maatschappelijke oproep tot healthy ageing ('gezond ouder worden') en de impact van deze voorstellingen op het individuele leven, het maatschappelijke leven en de gezondheidszorg duiden, mede in het licht van andere perspectieven op ouder worden.
- kan je uitleggen hoe, door de tijd en in verschillende culturele en religieuze contexten, sterven en dood betekenis en plaats hebben gekregen in het leven van mensen.
- kan je kritisch reflecteren op de centrale ideeën van medische-technische, transhumanistische projecten om voorbij de dood te komen/deze irrelevant te maken, en daarbij een persoonlijke positie ontwikkelen.

Beschrijving

Een gezond leven is een ideaal dat door velen gedragen wordt, maar dat niet altijd en iedereen gegeven is. Gedurende onze levensloop verandert ook de behoefte aan (medische) zorg al naar gelang de fase waarin we ons bevinden. Denk aan een pasgeboren baby, een zwangere vrouw of een frêle oudere. De adolescentie is de fase tussen kind en volwassene, waarin de hersenen nog niet zijn volgroeid. Deze overgangsfase kenmerkt zich door ambiguïteit: je bent het één noch het ander en eigenlijk beide tegelijk. Dat kan bij tijd en wijle verwarrend zijn. Het stelt dan ook speciale vereisten aan de geestelijke gezondheidszorg. Het je in overgangen tussen de ene en de andere levensfase in een soort van limbo bevinden is overigens eigen aan

rites de passage. De rituele markeringen van de overgangen tussen de levensfasen zijn cultureel variabel en lopen niet altijd synchroon met biologische overgangen. De menarche (eerste menstruatie), bijvoorbeeld, wordt in veel culturen nadrukkelijk maar in sommige nauwelijks met ritueel omkleed. In de ene cultuur komt wijsheid met de jaren en dwingt ouderdom respect af, terwijl in de andere het streven is om eeuwig jong te blijven en wordt ouder worden geassocieerd met aftakeling. De tendens in onze samenleving om betrekkelijk laat aan kinderen te beginnen, de fase van het ouderschap uit te stellen, biedt extra uitdagingen aan de voortplantingsgeneeskunde. Die voortplantingsgeneeskunde stelt overigens ook onze opvattingen over gezin en familie ter discussie. Medisch ingrijpen rond sterven en dood, om het leven te bekorten dan wel te verlengen, is het nieuwe normaal. Het begin en einde van het leven vertonen overeenkomsten, mede door het idee dat zowel geboren worden als sterven toch ook natuurlijke fenomenen zijn. Ook hier dus de spanning tussen biologie en cultuur. Waar de grens ligt tussen leven en dood verschuift, mede door vooruitgang in de medische wetenschap, maar de kwaliteit van leven houdt daarmee niet altijd gelijke tred. In met name Silicon Valley wordt groot ingezet op het overwinnen van het verouderingsproces en de menselijke sterfelijkheid. Wat zijn de implicaties voor de zin en betekenis van het leven? En welk risico loopt men bij onsterfelijkheid om zich dood te vervelen? In deze collegereeks presenteren docenten (leidende deskundigen in de betreffende onderwerpen) met een achtergrond in ethiek, biomedische wetenschappen, taalwetenschappen en religiewetenschappen belangwekkend onderzoek en inzichten in het verband tussen levensfasen en gezondheidszorg.

Literatuur

Een digitale reader is beschikbaar op Brightspace.

Bijzonderheden

Deze cursus is een module binnen het interfacultaire onderwijstraject Health Care Humanities (<https://www.ru.nl/healthcarehumanities/>) van de faculteiten der medische wetenschappen, letteren en filosofie, theologie en religiewetenschappen. Behalve een digitale entree module, bestaat het traject uit de volgende zes modules: 'levensloop', 'kiezen in de zorg', 'pijn en lijden', 'ziekte en gezondheid', 'techniek en toekomst' en 'global health'. Deze cursus is interdisciplinair: studenten van de medische faculteit, de faculteit der letteren en de faculteit filosofie, theologie en religiewetenschappen nemen er aan deel (en indien er plaats is ook studenten van andere dan de genoemde faculteiten). Het onderwijs heeft een sterk interactief karakter.

2.8 Pijn en lijden

Deze cursus is verplicht voor theologiestudenten die de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging als professionele specialisatie inpassen binnen de driejarige master Theologie. Studenten religiewetenschappen kunnen deze cursus eventueel extracurriculair volgen.

Docent

Prof. dr. Eric Venbrux (FFTR) en dr. Jelle van Gurp (Radboudumc)

Onderwijsvorm

Hoor- en werkcollege (5 EC)

Toetsvorm

Toetsing vindt plaats middels vier schriftelijke opdrachten gedurende de cursus.

Doelstelling

Deze cursus heeft tot doel je vertrouwd te maken met, en inzicht te geven in, de verschijnselen pijn en lijden, hoe ze beleefd worden en hoe er mee omgegaan kan worden in de gezondheidszorg vanuit een interdisciplinair perspectief.

Aan het eind van deze cursus:

- kan je pijn en lijden conceptueel van elkaar onderscheiden, en uitleggen hoe dit conceptuele onderscheid doorwerkt in gezondheidszorgpraktijken.
- kan je de ervaring, verbeelding en communicatie van pijn en lijden in verschillende zorgcontexten verbinden met/onderscheiden van de ervaring, verbeelding en communicatie van pijn en lijden in andere culturele (en religieuze) contexten.
- kan je analyseren hoe de suggestie van/het vooruitzicht op pijn en lijden doorwerkt in het leven van mensen (placebo/nocebo) en welke culturele en/of religieuze denkbeelden daar een rol bij spelen.
- kan je uitingen van pijn en lijden door individuen signaleren, ze analyseren, op waarde schatten en vertalen naar aanwijzingen voor professioneel handelen in termen van communicatie, en omgang met patiënten.
- kan je met behulp van een (historische en culturele) analyse van breder gedragen definities van ondraaglijk of onwaardig leven, een eigen, beargumenteerde positie innemen in actuele debatten rond euthanasie, voltooid leven, lijden als loutering, psychofarmaca en de opiatencrisis.

Beschrijving

Één op de vijf Nederlanders is pijnpatiënt (Driessen 2021). Toch is pijn een moeilijk grijpbaar verschijnsel. Ondanks verwoede pogingen door dokters, blijft pijn een nauwelijks objectief te meten fenomeen. Er zijn vele soorten van pijn, en hetzelfde geldt voor de aanduiding 'lijden'. Vaak ontbreekt het mensen ook aan de taal om over pijn te spreken, wat de communicatie erover en het onderkennen ervan bemoeilijkt. Soms geeft de verbeelding in kunst en literatuur verheldering. De wijze waarop we pijn verdragen verschilt van persoon tot persoon, bovendien doet de culturele achtergrond ertoe. Chronische pijn kan een hel zijn, maar lijden kan ook religieus gedeut, ja zelfs opgezocht, worden als een offer of een vorm van spirituele zuivering. Rituele zelfkastijding geldt als boetedoening. In tribale samenlevingen wordt de kennis voor ingewijden vaak ingeprent met het ondergaan van fikse pijn tijdens de initiatie.

We gebruiken aspirine, door inheemse Amerikanen ontdekt en tot op de dag van vandaag gebruikt voor medicinale doeleinden, tegen pijn. Maar tegenwoordig ook zeer zware pijnstillers, zoals fentanyl (honderd keer zo sterk als morfine) en oxycodon (vijftig keer zo sterk als heroïne), die buitengewoon verslavend zijn. In Amerika hebben deze door de farmaceutische industrie opgedrongen middelen honderdduizenden levens gevegd. Opmerkelijk is dat geloof in de werking van een middel, positief dan wel negatief, op zichzelf al een helend resultaat kan hebben: het zogeheten placebo- en nocebo-effect.

Uit de wetgeving rond euthanasie kennen we de term 'ondraaglijk lijden'. Stelden we net al dat pijn en lijden moeilijk te bepalen zijn, hoe moeten we dan het bijvoeglijk naamwoord 'ondraaglijk' duiden? En wie bepaalt nu of het ondraaglijk is, de patiënt of de arts? Het

medisch domein bemoeit zich steeds meer met (het wegnemen) van pijn, de zogenoemde medicalisering. Lang gold in Nederland de idee dat een bevalling zonder pijnbestrijding behoorde te geschieden. We behandelen in de cursus verschillende perspectieven op lijden. Zo valt lijden te bezien vanuit een religieus en cultureel gezichtspunt, maar ook vanuit het oogpunt van de filosofie en de medische ethiek, met name fenomenologische benaderingen van het menselijk lijden, of lijden van patiënten. In deze collegereeks presenteren docenten (leidende deskundigen in de betreffende onderwerpen) met een achtergrond in ethiek, biomedische wetenschappen, taalwetenschappen en religiewetenschappen belangwekkend onderzoek over pijn en lijden en inzichten over hoe daar mee omgegaan kan worden in de gezondheidszorg.

Literatuur

Een digitale reader is beschikbaar op Brightspace.

Bijzonderheden

Deze cursus is een module binnen het interfacultaire onderwijstraject Health Care Humanities (<https://www.ru.nl/healthcarehumanities/>) van de faculteiten der medische wetenschappen, letteren en filosofie, theologie en religiewetenschappen. Behalve een digitale entree module, bestaat het traject uit de volgende zes modules: 'levensloop', 'kiezen in de zorg', 'pijn en lijden', 'ziekte en gezondheid', 'techniek en toekomst' en 'global health'. Deze cursus is interdisciplinair: studenten van de medische faculteit, de faculteit der letteren en de faculteit filosofie, theologie en religiewetenschappen nemen er aan deel (en indien er plaats is ook studenten van andere dan de genoemde faculteiten). Het onderwijs heeft een sterk interactief karakter.

2.9 Theological reflection

Deze cursus is verplicht voor theologiestudenten die de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging als professionele specialisatie inpassen binnen de driejarige master Theologie. Studenten religiewetenschappen kunnen deze cursus eventueel extracurriculair volgen.

Docent

Prof. dr. Carl Sterkens

Toetsvorm

Discussions in classroom with short written summaries. Final paper with few elaborations of experiences and one more elaborate work experience.

Doelstelling

At the end of this course, you will be able to:

- recognize and explicate personal religious beliefs and theological preferences, as well as demonstrating their relevance for your own pastoral work;
- make your own religious beliefs and theological preferences more explicit in relation to professional role expectations;

- make theologically substantiated choices for pastoral and ministerial work, more specifically in relation to religious counseling and diagnostics, rituals, moral counseling and ethical advice;
- relate personal religious beliefs and theological preferences ('subjective side') to theological theories and concepts from literature ('objective side'), as proven in the theological evaluation of your own pastoral and ministerial work;
- comment and reflect on religious beliefs and theological preferences of fellow students doing pastoral and ministerial work.

Beschrijving

During an internship, you will be acquainted with pastoral work and other forms of religious hermeneutic communication. As hospital chaplain, prison chaplain, priest or pastoral minister in a parish or other form of local church, or as professional in any form of religious education, personal religious beliefs and individually preferred theological concepts will influence your work. This seminar stimulates students to make these preferences more explicit, and to reflect on their consequences for pastoral and ministerial work. With the help of literature and support of your fellow-students, you will learn to identify, analyse and possibly transform personal religious beliefs and preferred theological concepts for the improvement of your work in specific pastoral settings. Subsequently you may apply the method of theological reflection to the development of a pastoral research project. A supervised experience in a pastoral setting is central to the learning process of this course.

Literatuur

Verplichte literatuur:

Reader met artikelen en het volgende boek:

Schillebeeckx, Edward. 2014. *The Understanding of Faith: Interpretation and Criticism*. London: T&T Clark.

Aanbevolen literatuur:

Cameron, Helen et al. 2012. *Theological reflection for human flourishing: Pastoral practice and public theology*. London: SCM Press.

2.10 Paper Health Care Humanities

Deze cursus maakt deel uit van het curriculum van theologiestudenten die de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging als professionele specialisatie inpassen binnen de driejarige master Theologie. Voor deze studenten geldt dat de cursus 'Paper Health care humanities' (FTR-THMA210) vervangen mag worden door de cursus 'Health and Illness' (LET-CIWM477) of de cursus 'Technologie en Toekomst van Gezondheid en Zorg' (LET-CIWM478).

Docent

Prof. dr. Eric Venbrux

Inhoud

Health Care Humanities is een interdisciplinair studiegebied. Kennis en inzichten uit enerzijds de (bio)medische wetenschappen en zorgdisciplines, en anderzijds geesteswetenschappelijke

disciplines als ethiek, communicatie, filosofie, religie, kunst en geschiedenis worden gecombineerd. Hierdoor komen we tot een rijker begrip van ervaringen rondom ziekte, gezondheid, dis/ability, lichamelijke, identiteit en diversiteit in de context van de gezondheidszorg.

In het paper dat je gaat schrijven staat een vraagstuk uit de gezondheidszorg centraal. Het onderwerp en de te bestuderen literatuur wordt vastgesteld in overleg met de docent.

3 BEROEPSSTAGE

3.1 Doelen

De beroepsstage biedt je de mogelijkheid om kennis te maken met het werkveld en de rol als geestelijk verzorger. Daarbij wordt aandacht besteed aan communicatie, rolopvatting, oordeelsvorming en leervaardigheden, in het bijzonder in de supervisie. De mentor biedt onmisbare steun bij de dagelijkse begeleiding van, en professionele feedback op, het optreden van de stagiair. De stage vindt doorgaans plaats binnen de zorg in ziekenhuizen, verpleeg- en verzorgingshuizen, psychiatrie, zorg voor mensen met een beperking, jeugdzorg en revalidatie. Daarnaast kunnen studenten die aantoonbare affiniteit hebben met de katholieke traditie stage lopen bij justitiële instellingen (gevangenissen, huizen van bewaring). Ofschoon andere werkvelden als hoger onderwijsinstellingen, defensie, politie en eerstelijns gezondheidszorg niet worden uitgesloten, zijn de mogelijkheden hier zeer beperkt.

Om de stage te kunnen starten dien je aan een aantal voorwaarden te voldoen, namelijk:

- Je hebt een adviesgesprek voor de mastervariant geestelijke verzorging gevoerd.
- Je hebt van de vakken rituele expressie, spirituele counseling, ethiekondersteuning en spirituele diagnostiek de gehele cursus gevolgd en de tussentijdse toets in periode 1 behaald.
- Je hebt je georiënteerd op de stagemogelijkheden en doet een voorstel voor een stageplaats aan de career-officer (Ignace de Haes), daarbij uitgaand van de vereisten voor stageplaatsen zoals vermeld in de studiegids Geestelijke verzorging.
- Je verzoekt om een stageplaats bij de zorginstelling en volgt daartoe eventueel een procedure ('sollicitatiegesprek'). Daarna wordt –vóór aanvang van de stage– een stagecontract gesloten tussen student, mentor en opleidingscoördinator waarin alle praktische afspraken in relatie tot de stage zijn vastgelegd.

In dit hele voortraject worden alle stageafspraken –inclusief het opmaken en sluiten van het stagecontract– afgestemd met Ignace de Haes (Career Service).

De stage geestelijke verzorging kent de volgende doelen:

- *Kennis*
  - het verkrijgen van conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de geestelijke verzorging als discipline, gevoed vanuit religiewetenschappen, theologie, rituologie, godsdienstpsychologie en ethiek;
  - op basis waarvan functies, structuren en inhouden van zingeving aan het bestaan in verband met geloof en levensovertuiging te herkennen en te analyseren zijn;
  - en verbonden worden met professionele en onderzoekstaken op het terrein van religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethiekondersteuning.
- *Inzichten*
  - het kunnen integreren van kennis in theorieën over zingeving aan het bestaan in verband met geloof en levensovertuiging;

- met met het oog op het onderzoeken en ontwikkelen van professionele taken op het terrein van religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethiekondersteuning;
- door het leggen van verbanden tussen conceptuele en procedurele kennis op het terrein van de religiewetenschappen, de theologie, de rituologie, de godsdienstpsychologie en de ethiek; telkens vanuit het perspectief van de geestelijke verzorging als discipline.
- *Vaardigheden*
  - De bekwaamheid om in de professionele werkkring de problematiek van de cliëntèle in verband met zingeving, geloof en levensovertuiging op grond van onderzoek te analyseren;
  - En vervolgens te beoordelen aan de hand van theorievorming in de geestelijke verzorging, op grond van inzichten uit religiewetenschappen, de theologie, de rituologie, de godsdienstpsychologie en de ethiek;
  - En zo in verantwoorde keuzes het eigen professionele optreden in religieuze counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethiekondersteuning vorm te geven en waar nodig bij te stellen.
- *Houdingen*
  - De ontwikkeling van affectief-evaluatieve, inter- en intrapersoonlijke oriëntaties;
  - die nodig zijn voor de herkenning, ondersteuning en interventies in zingeving, geloof en levensovertuiging;
  - en die een valide beoefening van het beroep van geestelijk verzorger en een authentieke rolhantering bevorderen.
- *Integratie van bekwaamheden*
  - De integratie van bovenstaande bekwaamheden vindt zowel plaats aan de opleiding (modulen) als op de stageplek (activiteiten en werkplekbegeleiding).
  - In de supervisie wordt de integratie ook besproken en beoordeeld en wel met als norm dat de student kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen dusdanig op elkaar afstemt en in het eigen optreden integreert dat hij initieel bekwaam is om het beroep van geestelijk verzorger zelfstandig uit te oefenen. Dat laat uiteraard onverlet dat voortgaande training en ontwikkeling van het grootste belang zijn.

Ter ondersteuning van de stage kan gebruikt gemaakt worden van Doolaard, J. (Red.), *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging (geheel herziene editie)*. Kampen, Kok, 2009.

Na afloop van de stage ben je in staat om:

- de thematiek en problematiek van de cliëntèle in verband met zingeving, geloof en levensovertuiging op grond van onderzoek te analyseren en te plaatsen in de context van theorievorming over de geestelijke verzorging;
- verantwoorde keuzes te maken in het eigen professionele optreden in spirituele counseling en diagnostiek, rituele vormgeving, morele counseling en ethiekondersteuning;
- op het gebied van zingeving, geloof en levensovertuiging gesprekken te voeren, rituelen te verzorgen en adviezen te geven die passen bij de vragen en behoeften van cliënten en aansluiten bij het beleid van de instelling;

- je eigen religieuze, morele en levensbeschouwelijke opvattingen en praktijken op authentieke wijze gestalte te geven in aansluiting op de professionele rolvereisten;
- in aansluiting op het instellingsbeleid collegiaal samen te werken met medewerkers van verschillende afdelingen binnen een instelling;
- te reflecteren op de ontwikkeling en het leren in je eigen professionele handelen en dit argumentatief te beoordelen;
- je werkzaamheden op wetenschappelijk niveau interdisciplinair te verantwoorden met in achtname van de beroepscode, je eigen geloofs- en levensovertuiging en je positie ten opzichte van religieuze tradities en genootschappen.

3.2 Taken

De zojuist omschreven doelen worden telkens nagestreefd in een van de verschillende werksettings waarin je stage loopt, zoals algemene ziekenhuizen, revalidatiecentra, jeugdzorg, verpleeg- en verzorgingshuizen, instellingen voor gehandicaptenzorg alsmede in instellingen voor de geestelijke gezondheid. Met het oog op de realisering van de doelen worden locaties gekozen waarbij de geestelijk verzorger in een teamverband van meerdere geestelijk verzorgers in een dienst geestelijke verzorging werkt die binnen de zorgorganisatie goed geïntegreerd is, zodat een goede begeleiding gewaarborgd is.

In het kader van de drie opleidingsprioriteiten die de faculteit stelt: spirituele counseling, rituele expressie en ethiekondersteuning, dient je stage te beantwoorden aan de volgende drie kerntaken, telkens aan te tonen met een resultaat uit een portfolio:

Spirituele counseling

- Het observeren en analyseren van enkele individuele gesprekken die de mentor in dit kader voert.
- Het zelfstandig voeren van enkele reeksen van minimaal twee individuele gesprekken die met de mentor voorbereid en nabesproken worden; minimaal twee van deze gesprekken worden geanalyseerd aan de hand van een verbatim.
- Het toepassen van een diagnostisch analyse-instrument voor kenmerken van zingeving, geloof en levensovertuiging bij de cliënt in de counselingsetting (bijv. de ADCL-analyse).
- Het gesprekstechnisch analyseren van het professionele optreden in de counselingsetting.
- Het observeren, analyseren en zelf begeleiden van groeps gesprekken indien dat van toepassing is.

Portfolio: een geanalyseerd verbatim (ADCL-analyse, zie bijlage 1,5 en gesprekstechnische analyse; zie bijlage 1,4) waarin je adequate counselingsinterventies illustreert.

Rituele expressie

- Het observeren en analyseren van een collectief ritueel (interne en externe structuur, interne en externe betekenis, deductief of inductief ritueel, voorganger of begeleider).
- Het observeren en analyseren van een individueel ritueel (interne en externe structuur, interne en externe betekenis, deductief of inductief ritueel, voorganger of begeleider).
- Het vormgeven en leiden van een individueel ritueel.
- Het vormgeven en leiden van een collectief ritueel.

Portfolio: publiek uitgesproken interpretatie van een religieuze of levensbeschouwelijke bron ingebed in het script van een collectief ritueel dat je hebt begeleid, voorzien van een rituele analyse (zie bijlage 1,3).

Ethiekondersteuning

- Het analyseren van enkele individuele counselingsgesprekken op morele vragen, problemen of thema's, en het nabespreken daarvan met de mentor.
- Het analyseren van een moreel beraad op morele vragen, problemen of thema's. Indien moreel beraad niet ter plaatse aangeboden wordt, het (in samenspraak met de mentor) opzetten van een try-out van een moreel beraad waarbij een casus wordt besproken. Ook deze try-out wordt na afloop geëvalueerd en geanalyseerd.
- Het inventariseren en analyseren van een casus overschrijdende ethische problematiek die binnen de betreffende zorginstelling actueel is en dit bespreken met de mentor.
- Het maken van een ethische scan van de organisatie waarin je stage loopt.

Portfolio: een analyse van morele counseling (zie bijlage 1,6), moreel beraad (zie bijlage 1,7) en een casus overschrijdende morele kwestie (zie bijlage 1,8) plus een ethische scan van de organisatie waarin je stage loopt (zie bijlage 1, 9).

3.3 Begeleiding

Je loopt gedurende het eerste of het tweede semester van het academisch jaar stage als geestelijk verzorger in opleiding. De stage correspondeert –inclusief supervisie– aan een studielast van 15 Europese studiepunten (1 *European credit (EC)* = 28 studiebelastingsuren) verdeeld over stage (12 EC = 336 uren) en supervisie (3 EC = 84 uren). Dit resulteert in een stage met een duur van 21 weken, waarin de stagiair gemiddeld 2 dagen per week op de stageplaats aanwezig is. Gedurende dit tijdvak word je op verschillende wijzen begeleid, namelijk door:

- De career officer;
De career officer is de facultaire contactpersoon die informeert over de stageprocedure en -vereisten, en die met de stagiair de stageplaats en het stagecontract vastlegt, mede aan de hand van een verkennend gesprek, en een contactgesprek op de stagelocatie. De career officer is tevens betrokken bij extra-curriculair aanbod dat aan de stagebelangen raakt zoals de mentorendag, het jaarlijks symposium, en de sollicitatietraining.
- De stagebegeleider;
De stagebegeleider is verantwoordelijk voor de facultaire begeleiding van de stage, met als beslismomenten: de goedkeuring van stagelocatie en stagecontract, de tussenevaluatie en de eindevaluatie van de stage. Verder is de stagebegeleider het eerste aanspreekpunt wanneer de stagiair moeilijkheden ondervindt bij de stage, of de mentor een gesprek met de opleiding wenst. De begeleider is tevens eindbeoordelaar van de stage.
- De mentor (werkplekbegeleider);
De mentor is een geestelijk verzorger van een als stageplek goedgekeurde instelling die een door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorger (SKGV) erkende opleiding tot geestelijk verzorger heeft afgerond. De mentor vervult de rol van coach en heeft tot taak om de stagiair te begeleiden en stimuleren zodat de persoonlijke en professionele kwaliteiten en talenten optimaal ontwikkeld worden in de dagelijkse context van de

werksetting. Centraal staat daarbij het ontwikkelen van een collegiale sfeer, het bieden van feedback en steun, het versterken van vertrouwen en motivatie, het ondersteunen van kennis- en inzichtontwikkeling, en het vergroten van het doelstellende en probleemoplossende vermogen van de stagiair. De mentor is —in het begin van de stage— tijdens de professionele activiteiten van de stagiair aanwezig en draagt zorg voor feedback daarop. Die feedback kan het karakter hebben van spiegelen, verheldering, analyse of advies. De mentor kent echter geen instruerende taken ten aanzien van het leerproces van de stagiair en draagt geen formele verantwoordelijkheid voor de opleiding en supervisie van de stagiair. De mentor heeft ten aanzien van de stage weliswaar een adviserende maar geen beoordelende bevoegdheid. De mentor is echter wel intensief betrokken bij: a) het laten observeren en bespreken van het eigen professionele gedrag; b) het zelf observeren, analyseren en becommentariëren van het gedrag van de stagiair; c) een tweewekelijkse taakplanning en -evaluatie (ca. 1 uur); d) het adviseren ten aanzien van voortgang en afsluiting van de stage, en e) het in dit verband zo nodig voeren van overleg met de stagebegeleider. In dat verband wordt van de mentor gevraagd om halverwege en aan het einde van de stage een adviesrapport uit te brengen op basis van een beschikbaar format (zie bijlage K).

- De supervisor;
De supervisors zijn bij voorkeur gepromoveerde stafleden van de faculteit. Zij zijn als supervisor opgeleid, geaccrediteerd en geregistreerd bij de landelijke beroepsvereniging van supervisors (LVSC). Er is regelmatig intervisie en facultair overleg, onder meer bij aanvang van ieder studiejaar en bij afsluiting (beoordeling) van het stagetraject. De supervisor is verantwoordelijk voor de begeleiding van de persoonlijke en professionele leerervaringen van de stagiair, in het bijzonder wat betreft de rolhantering in de geestelijke verzorging. Omdat het hier een belangrijke en centrale begeleidingstaak betreft, wordt hieraan een separaat hoofdstuk in deze gids besteed (hoofdstuk 4).

3.4 Verslaglegging

De stage kent drie soorten verslagen:⁷

Het **portfolio** is een verslag van de resultaten van de stageactiviteiten. Het biedt vooral een agenda van geplande en verrichte activiteiten (logboek), leerervaringen (supervisieverslagen, eventueel mentorverslagen), en resultaten van gespreksvoering (verbatims), rituelen (gebeden, meditaties, overwegingen), en advisering (ethiekondersteuning of klinische les). Het portfolio is voor persoonlijk gebruik van de stagiair. Hieruit kan naar eigen inzicht selectief geput worden bij de verantwoording van de stage-activiteiten in de andere verslagen.

Het **voortgangsverslag** van de stage (omvang circa 4000 woorden; opbouw zie bijlage J) is een *procesevaluatie* en het biedt halverwege de stage inzicht in de verrichte professionele taken en activiteiten zoals ze in het stagecontract beschreven staan. Daarnaast geeft het de geplande taken en activiteiten weer voor de tweede helft van de stage. Toegevoegd wordt een korte typering van de stagesetting, verantwoording van het beleid van de dienst

---

⁷ Het voortgangs- en eindverslag worden aangeleverd via de facultaire portal 'Brightspace' (<https://brightspace.ru.nl/d2l/home>).

geestelijke verzorging, klinische schets, evaluatie van het professionele leerproces (krachtenveldanalyse) en het persoonlijke leerproces uit de supervisie en beschrijving van de spirituele identiteit, rol en netwerk (zie bijlagen I en J). Het voortgangsverslag vormt samen met het eerste mentoradvies (dat door de stagiar via Brightspace worden ingediend) de input voor het voortgangsgesprek. Dit voortgangsgesprek vindt plaats met de mentor en de stagebegeleider. Op basis van het voortgangsgesprek worden zonodig nadere afspraken gemaakt over het vervolg van de stage. Indien gewenst en noodzakelijk kan bij gerezen vragen of problemen besloten worden om een gezamenlijk voortgangsgesprek van stagiair, mentor en stagebegeleider vervroegd plaats te laten vinden.

Het **eindverslag** van de stage (omvang circa 8000 woorden exclusief bijlagen) is een *productevaluatie* en biedt bij het afsluiten van de stage informatie waarop de leerervaringen uit de stage beoordeeld worden, mede op grond van het supervisoradvies, het mentoradvies en het eindgesprek. De opbouw van het eindverslag is als volgt (zie bijlage J):

1. Korte typering van de stagesetting, met een klemtoon op de missie, visie en strategie van de (zorg-)instelling.
2. Verantwoording van het beleid van de dienst geestelijke verzorging, en de feitelijke aansluiting (patiënttoegang en -bejegening) daarvan op het primaire proces.
3. Klinische schets waarbij een specifiek patiëntbeeld op de stagelocatie wordt uitgekozen en volgens de vakliteratuur wordt getypeerd, en waarvan de voor geestelijke verzorging relevante thema's, vragen en problemen van patiënten worden toegelicht, alsmede de wijze van bejegening.
4. Descriptief overzicht van de verrichte werkzaamheden gedurende de stage in relatie tot de stagetaken (contract).
5. Een evaluatie van het professionele leerproces aan de hand van een krachtenveldanalyse (zie bijlage I, 1).
6. Een evaluatie van je spirituele identiteit, rol en netwerk (zie bijlage I, 2).
7. Een korte beschrijving van het persoonlijke leerproces uit de supervisie.
8. Een referentielijst volgens een gangbaar systeem (APA of Chicago stijl).
9. Als bijlagen worden uit het portfolio toegevoegd: een illustratief geanalyseerd verbatim van een counselingsgesprek (ADCL-analyse en gesprekstechnische analyse; zie bijlage I,5 en I,4), een publiek uitgesproken interpretatie van een religieuze of levensbeschouwelijke bron ingebed in het script van een door de stagiair begeleid collectief ritueel voorzien van een rituele analyse (zie bijlage I, 3) en een analyse van morele counseling (zie bijlage I,6), moreel beraad (zie bijlage I,7) en een casus overschrijdende morele kwestie (zie bijlage I,8) plus een ethische scan van de organisatie waarin je stage loopt (zie bijlage I, 9).

3.5 Beoordeling

De beoordeling van de beroepsstage door de stagebegeleider vindt plaats op basis van het (eind-)verslag, de mentoradviezen, het voortgangsgesprek en het eindgesprek. Aan de volgende voorwaarden moet zijn voldaan voor het krijgen van een eindcijfer voor de stage:

1. Er is voldaan aan de stagetaken volgens het stagecontract. *Indien een bepaalde stagetaak onverhoopt niet uitgevoerd kan worden op de stagelocatie, dient de student tijdig met de stagebegeleider contact op te nemen over een andere mogelijkheid om toch te kunnen*

voldoen aan deze stagetaak (bijvoorbeeld door de stagetaak aan te passen aan de omstandigheden of deze in een andere setting uit te voeren).

2. De student heeft voldaan aan de vereisten en normen van de supervisie.
3. Er is een valide en positief mentoradvies.

De helft van het eindcijfer is gebaseerd op de wijze waarop de stagiair de taken op het gebied van spirituele counseling, rituele expressie en ethiekondersteuning heeft uitgevoerd en verantwoord. De andere helft is gebaseerd op de mate waarin de stagiair de volgende vaardigheden heeft ontwikkeld:

- Zingeving, geloof- en levensovertuiging:
  - a) Je herkent zingevingsthema's en -problematiek bij de cliëntèle;
  - b) Je analyseert zingevingsthema's en -problemen bij cliënten met behulp van theorieën omtrent geestelijke verzorging.
- Professioneel optreden:
  - c) Je kiest en hanteert methoden en instrumenten op het terrein van diagnostiek en gesprekken, rituelen en ethiek in functie van het primaire proces;
  - d) Je communiceert doelen en resultaten van het werk en werkt helder en betrouwbaar samen met collega's, medewerkers van andere afdelingen en andere actoren in het werkveld.
- Rolhantering:
  - e) Je vertegenwoordigt en interpreteert de eigen religieuze, ethische en levensbeschouwelijke opvattingen in functie van de rol;
  - f) Je geeft in cliëntcontacten sociale vaardigheden professioneel vorm en let daarbij op rolvereisten in processen zoals aandacht voor introspectie, overdracht en tegenoverdracht.
- Integratie:
  - g) Je verantwoordt de eigen taak en activiteiten in het kader van de missie, visie en strategie van de zorginstelling;
  - h) Je stemt het eigen handelen af op de beroepscode, de eigen overtuigingen en de eigen positie ten opzichte van religieuze tradities en (achtergrond-) genootschappen.
- Reflectie en verantwoording:
  - i) Je reflecteert kritisch op het eigen handelen;
  - j) Je sluit aan op kennisontwikkeling en begripvorming in de gezondheidszorg.

De stagebegeleider draagt de eindverantwoordelijkheid voor de beoordeling van de stage.⁸ Zij raadpleegt daartoe de volgende informatiebronnen:

- de stagiair zelf, op basis van diens verslaglegging en de mondelinge toelichting hiervan tijdens het eindgesprek;
- de supervisor, die beoordeelt of de student heeft voldaan aan de vereisten en normen van de supervisie;

---

⁸ De functies van supervisor en stagebeoordelaar dienen door twee verschillende personen te worden vervuld. Eventueel wordt een plaatsvervangend stagebeoordelaar aangewezen voor die stages waarin de vaste beoordelaar superviseert.

- de mentor, die gevraagd wordt om aan de hand van de uitgevoerde stagetaken en de ontwikkelde vaardigheden vooraf adviserend verslag uit te brengen.

De eindbeoordeling volgt op een gesprek naar aanleiding van een voortgangsverslag halverwege de stage. De bespreking van het voortgangsverslag mondt uit in een sluisbesluit, waarin de begeleider op grond van het voortgangsverslag door de stagiair, een verslag van de mentor, en een advies door de supervisor vaststelt of de stagiair de stage zinvol verder kan vervolgen. Als de tussentijdse beoordeling onvoldoende is, kan dit aanleiding zijn om de stage te verlengen, of een nader studie-advies te geven.

Bij een eventueel tussentijds onderbreken of definitief afbreken van de stage —hetzij op initiatief van de stagiair of de mentor, hetzij in samenspraak met beide— neemt de stagiair contact op met de stagebegeleider. Er volgt overleg met de student, mentor en track coördinator waarbij de stage: a) wordt voortgezet; b) een nieuwe stagelocatie wordt toegewezen (ten minste 10 weken van 2 dagen); of c) de stage wordt afgebroken. Het verbreken van een stageovereenkomst vindt alleen plaats na dergelijk overleg.

De beoordeling van de stage vindt plaats nadat het eindverslag geëvalueerd is en er een eindgesprek heeft plaatsgevonden tussen stagiair, mentor en stagebegeleider. Het beoordelingsformulier voor de stage staat vermeld in bijlage L. De student ontvangt het ingevulde beoordelingsformulier van de stagebegeleider. Indien gewenst zal de stagebegeleider de beoordeling mondeling toelichten aan de student. Indien de student de betrouwbaarheid of validiteit van de stagebeoordeling betwijfelt, kan die in beroep gaan bij de facultaire examencommissie.

3.6 Procedures

Om de beroepsstage organisatorisch goed te laten verlopen worden door alle betrokkenen de volgende procedures in acht genomen (zie bijlage B).

- Aan het begin van de opleiding (begin september) vindt een Master Welkom Dag plaats waarin de doelen en procedures van de stage met de studenten besproken worden.
- De student meldt zich begin september aan bij de career officer van de opleiding (Ignace de Haes) in het studiejaar waarin gestart wordt met de masteropleiding Religiewetenschappen. De student meldt zich via het volgende webformulier voor een stage aan: <https://www.ru.nl/ftr/careerservice/stages-0/geestelijke-verzorging/studiegids-stagecontract-aanmeldformulier/aanmeldformulier-stage-geestelijke-verzorging/>.
- De faculteit verleent geen vrijstellingen of vervangende opdrachten voor stage of supervisie.
- De faculteit biedt op internet een overzicht aan van stageplaatsen die voldoen aan de normen die de opleiding stelt (zie bijlage M, en: <https://www.ru.nl/ftr/careerservice/stages-0/geestelijke-verzorging/stages-geestelijke/>). In september krijgt de student een intakegesprek over de stage. In dat gesprek wordt geluisterd naar de wensen van de student en op grond daarvan worden er suggesties gedaan. Vervolgens draagt de student de verantwoordelijkheid voor het zelfstandig selecteren van een

stagelocatie in de zorgsector, waarbij als uitgangspunt geldt dat de stagelocatie een ervaren geestelijk verzorger binnen een team van geestelijk verzorgers kent, met een voldoende breed takenpakket dat correspondeert aan de beroepstandaard van de beroepsgroep (VGVZ), en dat aansluit op de door de opleiding nagestreefde doeleinden. De mentor dient een door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers (SKGV) erkende opleiding tot geestelijk verzorger te hebben afgerond. De feitelijke mogelijkheid om stagiairs toe te laten blijft uiteraard afhankelijk van de actuele omstandigheden en de selectie door de mentor en haar/zijn staf.

- De student zoekt uiterlijk in het semester voorafgaand aan de stage een stagelocatie in de zorgsector en overlegt hierover vóór 1 juli resp. vóór 1 december met de career officer van de faculteit (Ignace de Haes). Doorgaans wordt de toekenning van een stageplek aan een student door het betreffende team van de stagebiedende organisatie in een 'sollicitatiegesprek' beoordeeld. Als in een gesprek tussen student en beoogde mentor blijkt dat een stage geboden kan worden, dan voert de career officer met student en mentor een stagecontractgesprek op de stagelocatie waarin de afspraken conform de studiegids vastgelegd worden. Bij goedkeuring wordt dit contract in drievoud getekend door de stagebegeleider, student en mentor (zie bijlage C). Het stagecontract dient op tijd gereed te zijn, dat wil zeggen vóór 15 augustus resp. 15 januari. Stages starten niet zonder getekend stagecontract.
- De stage kent een duur van 21 weken, waarbij de stagiair gemiddeld twee dagen per week besteedt aan activiteiten in het kader van de stage. De stage vindt conform het rooster van de masteropleiding Religiewetenschappen plaats in de periode van 1 februari tot 1 juli (blok 2 van het academisch jaar) óf in de periode van 1 september tot 1 februari. Slechts in bijzondere gevallen kan daarvan worden afgeweken, na goedkeuring door de examencommissie. De student volgt eens per 14 dagen een supervisiesessie aan de faculteit.
- De evaluatie van de stage vindt plaats aan de hand van twee verslagen die de stagiair opstelt en bespreekt met de mentor en de stagebegeleider. Halverwege de stage bespreken mentor, stagiair en stagebegeleider de voortgang aan de hand van een voortgangsverslag (stagiair, bijlage J) en een adviesrapport (mentor, bijlage K). Beide documenten dient de student uiterlijk drie werkdagen voorafgaand aan de middenevaluatie in via Brightspace. Bij afsluiting van de stage wordt een eindverslag (stagiair, bijlage J) en een tweede adviesrapport (mentor, bijlage K) opgesteld en besproken. Deze stageverslagen en mentoradviezen worden uiterlijk drie werkdagen voorafgaand aan het gesprek ingediend via Brightspace. Het afsluitende gesprek vindt plaats tegen het einde van de stage.
- De beoordeling zelf vergt: a) het voldoen aan de stagetaken volgens het stagecontract; b) het voldoen aan de vereisten en normen van de supervisie; c) een valide en positief mentoradvies; d) het aanleveren en verantwoorden van bronnen (stageverslag met bijlagen) voor voortgangs- en eindgesprek; e) het voldoen aan gestelde stagenormen. Een en ander wordt vastgelegd in een beoordelingsformulier (zie bijlage L).

Samengevat vergt een juiste voortgang en beoordeling van de stage:

1. Invullen webformulier stage (begin september van eerste studiejaar).
2. Intakegesprek over stage (vóór 1 oktober van eerste studiejaar).
3. Aanmelding stagelocatie (vóór 1 juli resp. vóór 1 december).

4. Goedkeuring stagelocatie (stagebegeleider; vóór 15 augustus resp. 15 januari).
5. Sluiting stagecontract (stagiair, mentor en stagebegeleider; vóór 15 augustus resp. 15 januari).
6. Beoordeling van stagevoortgang (mentor, stagiair en stagebegeleider, omstreeks 15 november resp. 15 april):
  - a. Document: voortgangsadvies (mentor).
  - b. Document: voortgangsverslag (stagiair).
7. Beoordeling van stageafsluiting (mentor, stagiair en stagebegeleider, omstreeks 1 februari resp. 1 juli):
  - a. Document: eindadvies (mentor).
  - b. Document: eindverslag (stagiair).
8. Toetsing van stagedoelen (stagebegeleider):
  - a. Beoordeling supervisie (supervisor, omstreeks 1 februari resp. 1 juli).
    - i. Eindverslag supervisie (supervisor).
    - ii. Bespreking (supervisor).
    - iii. Resultaat: voldaan of niet voldaan.
  - b. Beoordeling stage (stagebegeleider, vóór 15 februari resp. 15 juli).
    - i. Document: eindverslag (stagiair).
    - ii. Document: eindadvies (mentor).
    - iii. Eindgesprek (stagebegeleider, mentor en stagiair).
    - iv. Supervisiebeoordeling.
    - v. Resultaat: stagebeoordeling met cijfer.

4 SUPERVISIE

4.1 Doelen

Binnen de mastervariant Geestelijke Verzorging maakt een supervisietraject verplicht deel uit van de opleiding. Supervisie is een didactische methode waarbij de geestelijk verzorger in opleiding leert reflecteren op de eigen werkervaringen en beroepsidentiteit als geestelijk verzorger. Supervisie is zodoende nauw verbonden met de stage en kan ook alleen gevolgd worden in combinatie met de stage. De studiebelasting van één supervisietraject is 3 EC. De contacttijd bestaat uit 12 supervisiebijeenkomsten van 1 (individueel) tot 2,5 uur (groep). Aan de opleiding zijn de volgende supervisors verbonden: Dr. Ria van den Brandt, Dr. Michael Scherer-Rath, Dr. Paul Vermeer en Marjolein Kraaijeveld-Melse, MA.

De *doelstellingen* van de supervisie luiden:

1. Je hebt kennis van en inzicht in supervisie als didactische methode voor de verdere professionalisering van het eigen handelen als geestelijk verzorger en de eigen beroepsgroep. Je ziet tevens het belang van het supervisorisch leerproces voor de ontwikkeling van een professionele beroepsidentiteit.
2. Je beschikt over reflectieve vaardigheden en houdingen om de persoonlijke en beroepsmatige kant van je beroepsidentiteit te verhelderen.
3. Je bent in staat om kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen (opgedaan in de opleiding) zodanig te integreren dat ze dienstig kunnen zijn voor een zelfkritische reflectie in en op de hermeneutisch communicatieve praxis van de geestelijk verzorger.
4. Je bent bekwaam tot reflectie *in* de praktijk van de geestelijke verzorging en *op* de praktijk van de geestelijke verzorging.

De *concrete doelstellingen* van de supervisie binnen de mastervariant geestelijke verzorging zijn:

- De ontwikkeling van een ‘interne supervisor’ zodat je in staat bent om zelfstandig te reflecteren *in* en *op* het eigen werken en leren. Het beschikken over een dergelijke interne supervisor blijkt uit het zelfstandig
  - kunnen herkennen en benoemen van concrete (positieve en negatieve) werkervaringen;
  - kunnen problematiseren van deze werkervaringen in de vorm van een leervraag;
  - kunnen reflecteren op deze werkervaringen vanuit verschillende perspectieven (verschillende rollen van de geestelijk verzorger, patiënt, cliënt, instelling, etc.);
  - kunnen leren aan deze concretisering, problematisering en reflectie op de eigen werkervaringen;
  - kunnen herkennen en benoemen van de eigen leerstijl(en) van waaruit werkervaringen worden benaderd.
- Bekwaamheid in de reflectie *in* de praktijk van de geestelijke verzorging met betrekking tot het dubbele integratieproces dat relevant is voor de ontwikkeling van een professionele identiteit als geestelijk verzorger. Deze bekwaamheid blijkt uit het kunnen herkennen en benoemen van:

- het persoonlijke denken, voelen, willen en handelen tijdens het verrichten van taken als geestelijk verzorger;
- de beroepsmatige aspecten die tijdens het verrichten van deze taken bewust invloed uitoefenen op het handelen van de geestelijk verzorger;
- de wederzijdse beïnvloeding van de persoonlijke en de beroepsmatige aspecten in de praktijk van geestelijke verzorging en de specifieke rol van de eigen persoonlijkheid daarbinnen;
- de werkschema's (werkscenario's) waarin de integratie van persoonlijke en beroepsmatige aspecten tijdens het verrichten van taken als geestelijk verzorger tot uitdrukking komt.
- Bekwaamheid in de reflectie *op* de praktijk van de geestelijke verzorging met betrekking tot het dubbele integratieproces dat relevant is voor de ontwikkeling van een professionele identiteit als geestelijk verzorger. Deze bekwaamheid blijkt uit het kunnen herkennen, benoemen en evalueren van concrete werkervaringen als geestelijk verzorger die mede gekenmerkt worden door:
  - het dubbele integratieproces van persoonlijke en beroepsmatige aspecten van de hermeneutische communicatie in de praktijk van de geestelijke verzorging;
  - de integratie van nieuwe kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen voor reflectieve geestelijke verzorging die worden opgedaan in de hoor/werkcolleges en de practica; en
  - nieuwe inzichten met betrekking tot de eigen leerstijl om nieuwe kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen voor het eigen handelen als geestelijk verzorger dienstbaar te maken.

4.2 Taken

Supervisie is een didactische methode die stimuleert tot onderzoekend leren denken, voelen en handelen ten aanzien van de eigen werkzaamheden en het zelfstandig functioneren in het werkveld van de geestelijke verzorging. Hiervoor is het meer functionele supervisorische leerproces gericht op de reflectie *in* en *op* de taakuitvoering van de geestelijke verzorging in de vorm van persoonlijke werkervaringen, om uiteindelijk beter vanuit een professionele houding als geestelijk verzorger te kunnen functioneren.

In de supervisie wordt gestreefd naar de integratie van het *persoonlijke* (denken, voelen, willen en handelen) en het *beroepsmatige* (de persoon als professional, het beroep, wetenschappelijke kennis hieromtrent en de concrete werkervaring). Hierbij staan vooral werkervaringen en de reflectie daarop centraal.

Supervisie wil de op hermeneutische communicatie gerichte zelfsturing en de reflectieve competentie van de geestelijk verzorger vergroten met als doel de kwaliteit van het beroepsmatige handelen in de verschillende werkvelden van de geestelijke verzorging (verder) te ontwikkelen. Hiervoor is supervisie op een meer inhoudelijk leerproces gericht. De supervisie wil er toe bijdragen om de kennis, inzichten, vaardigheden en houdingen uit de hoorcolleges, werkcolleges en practica zodanig te integreren in de persoon van de geestelijk verzorger, dat deze voor de geestelijk verzorger als professional van dienst kunnen zijn. Supervisie streeft ernaar om de geestelijk verzorger op deze professionele competenties te laten reflecteren vanuit een

zelfkritisch perspectief op de eigen praktijk. Concreet gaat het om het bespreekbaar maken van:

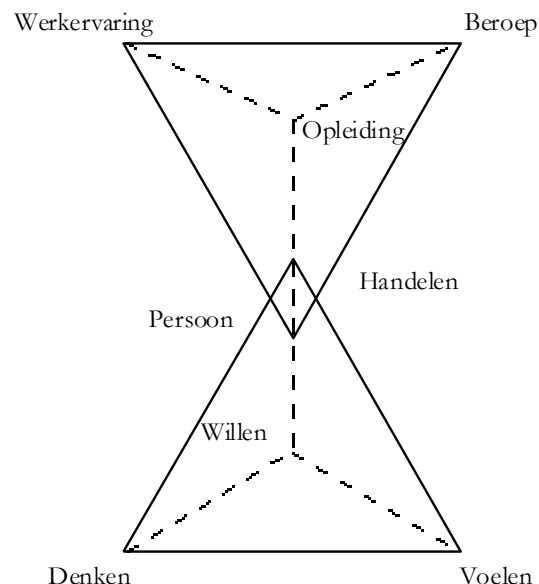
- het leren van werkervaringen opgedaan tijdens het verrichten van taken als geestelijk verzorger;
- het pedagogische handelen met patiënten en cliënten;
- het functioneren in een instelling;
- de beroepsmotivatie en de beroepsgeschiktheid;
- de beroepssocialisatie; en
- belangrijke rolmodellen.

om zo:

- het eigen professioneel zelf te verdiepen;
- zich persoonlijk te ontwikkelen in termen van zelfreflectie en zelfsturing;
- de interactie tussen het persoonlijke en het professionele zelf te stimuleren; en
- professionele competenties op het terrein van de geestelijke verzorging (kennis, inzicht, vaardigheden, houding) te integreren.

Om in supervisiebijeenkomsten succesvol te kunnen functioneren moet je als geestelijk verzorger in opleiding gaandeweg leren om:

- concrete werkervaringen te problematiseren in termen van leerdoelen;
- concrete leervragen te formuleren;
- op het niveau van het persoonlijk zelf te reflecteren (Wat denk ik? Wat voel ik? Wat wil ik? Wat geloof ik? Hoe handel ik?); en
- op het niveau van het professioneel zelf te reflecteren (Wat is specifiek aan geestelijke verzorging? Welke werkervaringen op de stageplek zijn voor mij van belang? Hoe werk ik?)

4.3 Procedures

Start van het supervisietraject

De supervisors stellen de supervisiegroepen samen en informeren de opleidingscoördinator hierover. Afhankelijk van het aantal studenten vindt de supervisie plaats in de vorm van een triadische supervisie (2 supervisanten), dan wel een groepssupervisie (3 of 4 supervisanten).⁹ Nadat de groepen zijn samengesteld worden de studenten door de betreffende supervisor uitgenodigd voor de eerste bijeenkomst. De eerste bijeenkomst heeft het karakter van een kennismakingsbijeenkomst waarin studenten en supervisor (nader) kennis maken met elkaar en de inhoud en de structuur van de supervisiebijeenkomsten worden besproken. Voor de nadere kennismaking dienen de studenten van tevoren een opdracht uit te voeren (zie bijlage D). Tevens vindt tijdens de eerste bijeenkomst de contractering plaats.

Contractering

De contractering is een schriftelijke contractering, waarbij je een eerste verkennend leerdoel op schrift stelt en het supervisiecontract ondertekent (zie bijlage E). Met de ondertekening van het contract verklaar je je akkoord met de volgende regels:

- Er vinden minimaal 12 supervisiebijeenkomsten plaats van 1 (individueel) tot 2,5 (groep) uur. De supervisiebijeenkomsten worden tweewekelijks gepland. Bindende afspraken hierover worden tijdens de kennismakingsbijeenkomst gemaakt.
- Indien je door bijzondere omstandigheden niet aanwezig kan zijn bij een groepssupervisie (3 of 4 supervisanten) of triadische supervisie (2 supervisanten), word je geacht een vervangende opdracht in te dienen. Een bijeenkomst van de groepssupervisie vindt slechts plaats wanneer minimaal twee supervisanten van de groep aanwezig zijn. Anders dient een nieuwe afspraak te worden gemaakt. De vervangende opdracht luidt als volgt:
  - Bezorg de voorbereiding net zoals andere keren tijdig aan supervisor en mede-supervisanten.
  - Neem na afloop van de supervisie (mondeling) contact op met een mede-supervisor en laat je informeren over wat er in de supervisie is besproken. Probeer een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de supervisiebijeenkomst wat betreft thema's, werkvormen en leerpunten.
  - Maak op basis van de verkregen informatie een verslag van de supervisiebijeenkomst zoals die bij je is overgekomen.
  - Laat de samenvatting lezen aan een tweede lid van de supervisiegroep en vraag om mondeling commentaar. Maak zelf een schriftelijk verslag van dit commentaar en voeg het bij de samenvatting. Schrijf een aanvulling, en maak géén nieuwe samenvatting.
  - Schrijf op wat voor jou als supervisor de betekenis is van wat je hebt gehoord, mede gezien vanuit je eigen werkinbreng zoals je die voor de betreffende bijeenkomst had voorbereid. Dit geldt als de reflectie op de supervisie zitting die je niet hebt kunnen bijwonen.
  - Bezorg de samenvatting, het commentaar op de samenvatting (de aanvulling) én de reflectie voor de volgende bijeenkomst aan de supervisor en de medesupervisanten. Supervisor (en eventueel mede-supervisanten) zullen in de eerstvolgende bijeenkomst een reactie geven. Bereid daarnaast een nieuwe werkinbreng voor.

---

⁹ In uitzonderlijke gevallen is in overleg met de opleidingscoördinator een individueel supervisietraject mogelijk.

- Je schriftelijke werkinbreng moet tenminste twee werkdagen van tevoren de medesupervisors en de supervisor per e-mail bereiken. De schriftelijke werkinbreng (het leermateriaal) omvat:
  - Een reflectieverslag over de laatste supervisiebijeenkomst. Dit reflectieverslag beschrijft zo expliciet mogelijk wat het belang van de vorige bijeenkomst voor de supervisor was: hoe werd gewerkt, hoe werd de supervisie ervaren, wat werd geleerd, wat bleek wel en niet van belang?
  - Een concrete beschrijving van een recente werkervaring. Dat wil zeggen, een beschrijving van een tijdens de stage ervaren gebeurtenis, toestand, situatie of gevoelde vraag, die de supervisor als stagiair én persoon bezighoudt en die doorgaans op enigerlei wijze in relatie staat met diens leerdoelen.
  - Een concrete vraagstelling voor de volgende supervisiebijeenkomst op basis van de recente werkervaring
  - Reflectie- en werkverslagen dienen de supervisor (én medesupervisors) te informeren over de wijze waarop je bezig bent van je werk te leren. De verslagen schrijf je echter in eerste plaats voor jezelf. Op deze wijze kan de supervisor je zo gericht mogelijk helpen om (verder) te leren over en van je werk.
- Je wordt geacht zicht te krijgen op de eigen leerdoelen, respectievelijk op wat je wil (gaan) leren in supervisie.
- Alle schriftelijke en mondelinge gegevens en mededelingen worden door supervisor én student volstrekt vertrouwelijk behandeld.
- Je bent op de hoogte van de opgegeven literatuur. Voor de derde bijeenkomst (klikevaluatie) heb je gelezen: Regouin W. (1997). *Supervisie. Gids voor Supervisors*. Assen.

4.4 Beoordeling

De supervisie wordt beoordeeld door de supervisor. Er zijn drie momenten waarop de supervisie wordt geëvalueerd.

Klikevaluatie

In de derde bijeenkomst vindt een mondelinge klikevaluatie plaats. Tijdens de klikevaluatie wordt gekeken of het supervisiecontract volledig is en de supervisiegroep als groep een basis biedt voor een gunstige werkrelatie en leeromstandigheden. Indien één van de supervisors en/of de supervisor van mening is/zijn dat de voorwaarden voor een goede werkrelatie niet zijn vervuld, neemt de supervisor contact op met de stagebegeleider. De stagebegeleider bespreekt de situatie met de betrokkenen. De supervisie kan na overleg alsnog in dezelfde samenstelling worden verdergezet, een supervisor kan uit de groep treden en in aanmerking komen voor een individueel traject of er kan een nieuwe supervisor worden toegewezen door de opleidingscoördinator.

Middenevaluatie en tussentijdse beoordeling van de supervisie

In de vijfde of zesde bijeenkomst vindt een *middenevaluatie* plaats. Je krijgt de opdracht om in een tussentijds verslag je leerprestaties te verwoorden en met de doelen van de opleiding in verband te brengen (zie bijlage F). Daarbij worden je eigen leerdoelen betrokken, zoals deze zijn verwoord in het supervisiecontract. In het evaluatieverslag wordt opgenomen welk effect het supervisorisch leerproces heeft gehad op je functioneren in de praktijk van de geestelijke

verzorging (productevaluatie) en hoe dit leerproces zich heeft voltrokken (procesevaluatie). De supervisor informeert de stagebegeleider over de tussentijdse beoordeling, met in acht neming van het vertrouwelijke karakter van de supervisie. Het leerproces van de supervisant alsmede het tussentijds verslag, worden door de supervisor op basis van de volgende criteria beoordeeld:

1. De mate van supervisabiliteit. Supervisabiliteit is een voorwaarde om tot een productief supervisietraject te komen. Supervisabiliteit dient de supervisant reeds bij aanvang te bezitten of moet op korte termijn zijn ontwikkeld. Met supervisabiliteit wordt de bereidheid en het vermogen van de supervisant bedoeld om open te staan voor een supervisorisch leerproces dat onder meer gekenmerkt wordt door de concretisering van de eigen werkervaringen; de problematisering en de generalisering daarvan; en de reflectie op deze werkervaring (cf. Regouin 1997, 13-20). Supervisabiliteit houdt tevens in dat je:
  - je houdt aan de afspraken die in het contract worden gemaakt;
  - iets moet (durven) laten zien van het eigen denken en doen, en wel zo concreet mogelijk;
  - kritische vragen kunt stellen bij de eigen meningen, belevingen en het eigen handelen;
  - feedback kunt geven en ontvangen;
  - werkproblemen en succeservaringen onder woorden kunt brengen, inclusief het eigen aandeel daarin;
  - de verantwoording wilt en kunt nemen voor het eigen leerproces; en
  - een bijdrage wilt en kunt leveren aan het leerproces van de medestudenten.
2. Kennis van en inzicht in de grondstructuur van supervisie.
3. Concretiseren van werkervaringen.
4. Problematiseren van werkervaringen zodat er een leervraag uit kan worden afgeleid.
5. Reflecteren op de concrete werkervaringen vanuit verschillende theoretische perspectieven.
6. Leren integreren en integratie van persoonlijke aspecten (denken – voelen – willen – handelen).
7. Leren integreren en integratie van beroepsmatige aspecten (persoon – beroepsrol – werkervaring – opleiding) met het oog op de ontwikkeling van een professioneel beroepsperspectief.
8. Leren integreren en integratie van persoonlijke en beroepsmatige aspecten (privé-persoon – professional).
9. Leren integreren en integratie van kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen voor een reflexieve uitvoering van de taken van de geestelijk verzorger.
10. De toename in reflectievermogen in en op de praktijk van de geestelijke verzorging, de toename van zelfsturing in werken en leren en de ontwikkeling van 'een interne supervisor'.

Voor een positieve tussentijdse beoordeling ontvang je géén studiepunten. Het is géén formele beoordeling in de zin van het Onderwijs- en Examenreglement, maar slechts een tussentijdse inschatting of de supervisie met een voldoende kán worden afgesloten. Bij een negatieve beoordeling neem je contact op met de stagebegeleider. Ook bij het tussentijds onderbreken of afbreken van de supervisie — hetzij op initiatief van jezelf of de supervisor, hetzij in samenspraak van beiden — neem je contact op met de stagebegeleider. De stagebegeleider bespreekt de situatie uitgebreid met je, en overlegt vervolgens met de supervisor en opleidingscoördinator, en zoekt — indien dit nodig wordt geacht door student, supervisor en/of de

stagebegeleider zelf — naar een oplossing. De supervisie kan na overleg alsnog worden voortgezet, er kan een nieuwe supervisor worden toegewezen door de opleidingscoördinator (de supervisierreeks wordt dan opnieuw gestart in een reeks van minimaal 6 zittingen), of je kunt mondeling of schriftelijk worden geadviseerd de supervisie gedurende een (als minimum) bepaalde periode te onderbreken. Beroep tegen de beoordeling van de supervisor is mogelijk bij de examencommissie.

Supervisie is onlosmakelijk verbonden met de stage. Je kunt geen stage doen zonder supervisie en ook niet aan de supervisie deelnemen zonder stagepraktijk. Dit houdt in dat een tussentijds afbreken of onderbreken van de supervisie ook tot gevolg heeft dat de stage wordt afgebroken of onderbroken. Omgekeerd leidt het afbreken of onderbreken van de stage ook tot het afbreken of onderbreken van de supervisie. Ook als de middenevaluatie en de tussentijdse beoordeling van de supervisie positief zijn.

Eindevaluatie en beoordeling van de supervisie

Tijdens de laatste bijeenkomst vindt de *eindevaluatie* plaats die je vooraf voorbereidt middels het schrijven van een eindverslag (zie bijlage G). De supervisor informeert de stagebegeleider over de eindbeoordeling, met inachtneming van het vertrouwelijk karakter van de supervisie. Voor de eindbeoordeling van je supervisorisch leerproces alsmede het eindverslag maakt de supervisor gebruik van de criteria van de midden-evaluatie aangevuld met de volgende specifieke criteria:

11. Competentie tot reflectie op de religieuze hermeneutische communicatie binnen de verschillende taken van geestelijk verzorger.
12. Competentie tot reflectie in en op de hermeneutisch communicatieve praxis.
13. Competentie tot reflectie op de ontwikkeling van een professionele identiteit door de integratie van de geestelijk verzorger als persoon en de geestelijk verzorger als professional.
14. Inzicht in de supervisie als methode tot professionalisering van de beroepsgroep.

Alvorens tot een oordeel over te gaan kan de supervisor de supervisie verlengen met maximaal 3 supervisiebijeenkomsten. De supervisor meldt de verlenging aan de opleidingscoördinator. Je ontvangt tijdens de laatste bijeenkomst een schriftelijke beoordeling van de supervisor (zie bijlage H). Beroep tegen deze beoordeling is mogelijk bij de examencommissie.

5 SCRIPTIE

Met de masterscriptie geeft je een proeve van bekwaamheid tot wetenschappelijk, d.w.z. zelfstandig, kritisch, methodisch en systematisch onderzoeken, denken en schrijven. Doel van de scriptie is om aan de hand van een scherp afgebakende en heldere probleemstelling en via een consistent opgebouwd theoretisch betoog te laten zien dat je inzicht in de te behandelen thematiek hebt verworven aan de hand van één of meer onderzoeksmethoden.

De omvang van de scriptie bij Geestelijke Verzorging is 15 EC, dat is 420 studielasturen. De scriptie is bedoeld ter ontwikkeling van het aandachtsgebied 'religie en zorg' in brede zin, of meer specifiek betrekking hebbend op de geestelijke verzorging, respectievelijk op één van haar taakdomeinen: counseling, ritualiteit en ethiek. Ofschoon studie van de geestelijke verzorging bij voorkeur volgens empirische maatstaven gestalte krijgt, kan de scriptie binnen alle disciplines van de faculteit geschreven worden en conform de daar geldende methodische richtlijnen, zolang in overleg met de betreffende stagebegeleider het themagebied 'religie en zorg' behartigd blijft. De scriptie dient met het oog op religiewetenschappelijke kennis- en inzichtsontwikkeling verslag te doen van eigen onderzoek op het betreffende terrein. Eventueel kan dat onderzoek wat betreft probleemstelling of veldwerk in verband gebracht worden met de (beoogde) stage.

Tijdens de opleiding wordt gedurende het eerste en tweede semester een cursus Research design aangeboden waarin je begeleid wordt bij het opzetten van een adequaat onderzoeksvoorstel voor je scriptie. Voor de afsluiting van het eerste semester dient dat voorstel beoordeeld te zijn door een scriptiedocent naar keuze. In dat voorstel is tenminste omschreven:

- de probleemstelling, doelstelling en vraagstelling van de scriptie;
- de basisbegrippen waarmee wordt gewerkt;
- de te kiezen methode en de aard van de data;
- een conceptindeling van de hoofdstukken;
- de keuze voor de scriptiedocent (met instemming van deze). De scriptiedocent is verantwoordelijk begeleider bij de verdere afronding van de scriptie. Deze docent kan tot het team van docenten in de geestelijke verzorging behoren, maar evenzeer kan een docent uit één van de andere disciplines in de religiewetenschappen of theologie worden gekozen. In alle gevallen dient de themakeuze echter te corresponderen aan de specialisatie Geestelijke Verzorging, respectievelijk het studietoema 'Religie en zorg'.

Indien aan de scriptie veldwerk verbonden is dat op de stagelocatie plaatsvindt, valt de daarvoor geïnvesteerde tijd onder scriptie-uren en niet onder stage-uren. De student draagt zelf zorg voor een goede afbakening. Tevens draagt de student in dat geval zorg voor het voldoen aan de lokale toestemmingsprocedures en overige bepalingen van ethische toetsing van het onderzoek.

BIJLAGE A: ADVIESGESPREK

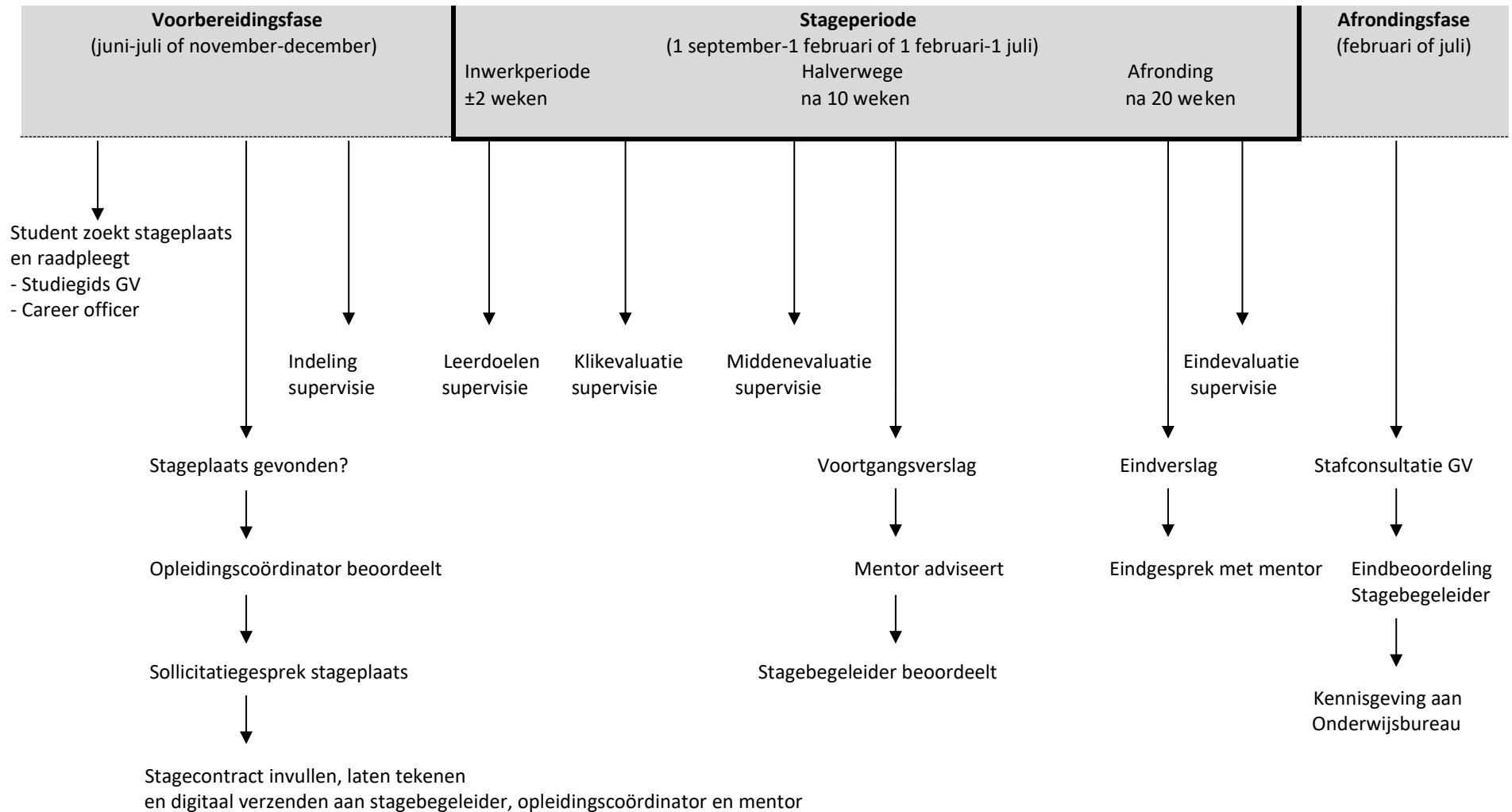
Je wordt in een zo vroeg mogelijk stadium (werving en aanmelding) geïnformeerd over een adviesgesprek voor de masterspecialisatie Geestelijke Verzorging. Het adviesgesprek vindt plaats in het jaar voorafgaande aan de master.

Het adviesgesprek is een groepsbijeenkomst waarin we in gesprek gaan over jouw motivatie en geschiktheid voor de opleiding. Ook krijg je informatie over verschillende trajecten waarin je de opleiding kunt doorlopen (één jaar, anderhalf of twee jaren). Tijdens de collectieve adviesgesprekken is er gelegenheid om te spreken met de studieadviseur, de track coördinator van de master geestelijke verzorging, een supervisor, een docent en een student. Daarnaast is er gelegenheid om in kleine groepjes met elkaar in gesprek te gaan. Hierbij gaan we in op de volgende vijf aandachtspunten die wij belangrijk vinden om de studie met succes te kunnen doorlopen:

- *Je hebt een academisch denk- en werkniveau. Dat wil zeggen dat je een intrinsieke belangstelling hebt voor wetenschappelijke theorievorming over religie, zingeving en spiritualiteit en in staat bent tot het schrijven van een masterscriptie.*
- *Je bent emotioneel stabiel. Dat houdt in dat je ook in onzekere of stressvolle situaties veerkrachtig blijft en met een zekere autonomie en empathie reageert op je omgeving.*
- *Je hebt een zorghart. Oftewel het geeft je energie om met andere mensen om te gaan en met hen een empathische hulprelatie op te bouwen in een goede balans van afstand en nabijheid.*
- *Je bent levensbeschouwelijk competent. Met andere woorden, je bent je bewust van je levensvisie, levenswaarden, bronnen en positie t.o.v. levensbeschouwelijke tradities en je kunt deze positief (herkenbaar) omschrijven.*
- *Je bent supervisabel. Dus ben je aanspreekbaar op de sterke en zwakke kanten van je persoon in het voldoen aan de uitdagingen waarvoor de rol van geestelijk verzorger je stelt.*

Je kunt je aanmelden voor een adviesgesprek via de facultaire studiegids:
<https://www.ru.nl/studiegids/fftr/opleidingen-studie/master/master-religiewetenschappen/masterspecialisatie-geestelijke-verzorging/maak-afspraak-adviesgesprek-geestelijke-verzorging/>

BIJLAGE B: STAGEPROCEDURE

Stageduur: 21 weken, 2 dagen per week (min. 336 uren) en supervisie (min. 84 uren). Stagebeoordeling: stagebegeleider, a.d.h.v. verslagen, adviezen mentor, adviezen supervisor en eindgesprek.

BIJLAGE C: STAGECONTRACT

MASTEROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN RU GEESTELIJKE VERZORGING

Stagiair

Naam:

Studentnummer:

Adres:

Tel:

E-mail:

Instelling of organisatie

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Mentor

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Verantwoordelijke vanuit de instelling (optioneel)

Naam:

Adres:

Tel:

E-mail:

Stagebegeleider

Naam: Dr. Nienke Fortuin

Adres: Radboud Universiteit

Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen

Postbus 9103

6500 HD Nijmegen

Tel: 024 361 2475 / 06-12099957

E-mail: nienke.fortuin@ru.nl

Begin van de stage:	1	September/Februari	Tijdsduur in weken: 21
Einde van de stage:	1	Februari/Juli	
Werktijden:			

Taken

De stage dient te beantwoorden aan de volgende taken, waarvan de drie kerntaken spirituele counseling, rituele expressie en ethiekondersteuning worden aangetoond met een resultaat uit een portfolio:

1 Spirituele counseling

- Het observeren en analyseren van enkele individuele gesprekken die de mentor in dit kader voert.
- Het zelfstandig voeren van enkele reeksen van minimaal twee individuele gesprekken die met de mentor voorbereid en nabesproken worden; minimaal twee van deze gesprekken worden geanalyseerd aan de hand van een verbatim.
- Het toepassen van een diagnostisch analyse-instrument voor kenmerken van zingeving, geloof en levensovertuiging bij de cliënt in de counselingsetting (bijv. de ADCL-analyse).
- Het gesprekstechnisch analyseren van het professionele optreden in de counselingsetting.
- Het observeren, analyseren en zelf begeleiden van groepsgesprekken indien dat van toepassing is.

Portfolio: een geanalyseerd verbatim (ADCL-analyse; zie bijlage 1,5 en gesprekstechnische analyse; zie bijlage 1,4) waarin je adequate counselingsinterventies illustreert.

2 Rituele expressie

- Het observeren en analyseren van een collectief ritueel (interne en externe structuur, interne en externe betekenis, deductief of inductief ritueel, voorganger of begeleider).
- Het observeren en analyseren van een individueel ritueel (interne en externe structuur, interne en externe betekenis, deductief of inductief ritueel, voorganger of begeleider).
- Het vormgeven en leiden van een individueel ritueel.
- Het vormgeven en leiden van een collectief ritueel.

Portfolio: publiek uitgesproken interpretatie van een religieuze of levensbeschouwelijke bron ingebed in het script van een collectief ritueel dat je hebt begeleid, voorzien van een rituele analyse (zie bijlage 1,3).

3 Ethiekondersteuning

- Het analyseren van enkele individuele counselingsgesprekken op morele vragen, problemen of thema's, en het nabespreken daarvan met de mentor.
- Het analyseren van een moreel beraad op morele vragen, problemen of thema's. Indien moreel beraad niet ter plaatse aangeboden wordt, het (in samenspraak met de mentor) opzetten van een try-out van een moreel beraad waarbij een casus wordt besproken. Ook deze try-out wordt na afloop geëvalueerd en geanalyseerd.
- Het inventariseren en analyseren van een casus overschrijdende ethische problematiek die binnen de betreffende zorginstelling actueel is en dit bespreken met de mentor.
- Het maken van een ethische scan van de organisatie waarin je stage loopt.

Portfolio: een analyse van morele counseling (zie bijlage 1,6), moreel beraad (zie bijlage 1,7) en een casus overschrijdende morele kwestie (zie bijlage 1,8) plus een ethische scan van de organisatie waarin je stage loopt (zie bijlage 1, 9).

4 Participatie in teamoverleg

- Het deelnemen aan regulier werkoverleg (teamoverleg).

- Het observeren en analyseren van een teamoverleg op punten van werkverdeling, taakopvatting en beleidsontwikkeling.

5 Participatie in multidisciplinair, opleidings- en regionaal verband

- Deelname aan en analyse van (multidisciplinair) overleg binnen de zorginstelling voor zover de geestelijke verzorging daarin participeert.
- Deelname aan en analyse van een interne opleiding, zoals een klinische les, indien dit gebruikelijk is.
- Deelname aan en analyse van overleg buiten de zorginstelling voor zover geestelijke verzorging daarin participeert.

6 Scriptieonderzoek (optioneel)

Indien de student ook veldwerk verricht op de stagelocatie dan worden daartoe de volgende afspraken gemaakt: (aangeven wat afgesproken wordt)

Thema: (vraagstelling, onderzoeksopzet als bijlage)

.....

Toestemming: (indien nodig: procedure mensgebonden onderzoek)

.....

Ureninvestering: (bij benadering, niet in stagetijd)

.....

7 Overige werkafspraken (zelf aangeven op basis van stagegesprek)

* .....

* .....

* .....

8 Huiscontract voor stagiairs:

- Is er een huiscontract getekend (P&O, verzekering etc)?
- Is er een stage- of reiskostenvergoeding aan de orde?
- Zijn er geen strijdige belangen met die van de opleiding?

9 Aanmelding

- Is de stage aangemeld via het formulier op de website?

10 Overige zaken

Output

Van de stagiair wordt verwacht dat zij/hij tweemaal gedetailleerd verslag uitbrengt van de stage:

- Tussentijdsverslag (procesevaluatie) bedoeld voor een tussenbeoordeling van de stage door de stagebegeleider (ca. 4000 woorden), bestemd voor de stagebegeleider, de mentor en eventueel de verantwoordelijke vanuit de instelling.
- Eindverslag (proces- en productevaluatie) bedoeld voor de beoordeling door de stagebegeleider (ca. 8000 woorden), bestemd voor de stagebegeleider, de mentor en eventueel de verantwoordelijke vanuit de instelling (met bijlagen uit portfolio).

Afspraken

- De stage geestelijke verzorging maakt deel uit van de masteropleiding Religiewetenschappen en Theologie van Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit. De mentor (werkplekbegeleider) heeft een faciliterende en adviseerende rol, versus de instruerende en beoordelende rol van stafleden van de opleiding.
- De mentor verklaart een door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers (SKGV) erkende opleiding tot geestelijk verzorger te hebben afgerond.
- Het stagecontract wordt ondertekend en door de stagiair in pdf-format aangeleverd voordat de stage start. Het contract eindigt na afloop van de overeengekomen stageperiode. Het eventueel anderszins (i.c. tussentijds) verbreken van het contract, respectievelijk het beëindigen van de stage, gebeurt op grond van onderling overleg tussen stagelocatie en opleiding en geldt als een gedeeld besluit.
- Geanonimiseerd materiaal dat de student heeft verzameld tijdens de stage mag gebruikt worden voor het maken van opdrachten in het kader van de stage en supervisie. Als zodanig mag dergelijk geanonimiseerd materiaal ook in het stageverslag worden opgenomen.
- De werkwijze, beoordelingscriteria en voorschriften zoals in de studiegids vermeld, maken expliciet deel uit van dit stagecontract. Met de ondertekening van het stagecontract verklaren de partijen zich akkoord met de genoemde regels en procedures.

Datum:

Handtekening student:

Handtekening mentor:

Handtekening verantwoordelijke vanuit de instelling:

Handtekening stagebegeleider:

BIJLAGE D: SUPERVISIESTARTOPDRACHT

Tijdens de eerste supervisiebijeenkomst wordt het stagecontract opgesteld, worden concrete afspraken gemaakt en worden doel en inhoud van de supervisie nader toegelicht. Daarnaast maken supervisor en supervisant(en) nader kennis met elkaar. Met het oog op deze eerste bijeenkomst dien je je als volgt voor te bereiden.

1. Lees Deel I (pp. 6-22) van Regouin (1997) *Supervisie. Gids voor supervisanten*. Deze tekst biedt een beknopt overzicht van wat supervisie is en hoe en wat er in supervisie geleerd wordt. Noteer eventuele vragen die tijdens het lezen bij je opkomen. Tijdens de eerste bijeenkomst is er ruimte om deze vragen aan de supervisor voor te leggen.
2. Maak de eerste opdracht op p. 21 van Regouin. Zoals je kunt lezen, behelst deze opdracht het schrijven van een brief waarin je jezelf voorstelt aan de supervisor en aan je mede-supervisanten. Let erop dat je in je brief ook daadwerkelijk de punten vermeldt die Regouin noemt.
3. Stuur uiterlijk twee dagen voor de eerste bijeenkomst je brief naar de supervisor en naar je mede-supervisanten. Lees de brieven van je mede-supervisanten goed door en noteer eventuele vragen die bij je opkomen.

BIJLAGE E: SUPERVISIECONTRACT

MASTEROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN SUPERVISIECONTRACT

Student:

Stagelocatie:

Supervisor:

Coördinator (of plaatsvervanger):

Student en supervisor contracteren op basis van de informatie die binnen de cursushandleiding wordt gegeven een supervisorische werkrelatie binnen het kader van de mastervariant Geestelijke Verzorging Religiewetenschappen. De doelstellingen, werkwijze, beoordelingscriteria en overige voorschriften zoals in de gids voor stage, supervisie en coaching vermeld, maken expliciet deel uit van dit supervisiecontract. Met de ondertekening van het supervisiecontract verklaren de partijen zich akkoord met de genoemde regels en procedures.

De eerste verkennende leerdoelen worden door de student als volgt bepaald:

De eerste afspraken worden als volgt gepland:

Datum:

Handtekening student:

Handtekening supervisor:

BIJLAGE F: FORMAT SUPERVISIE VOORTGANGSVERSLAG

Vragen voor het voortgangsverslag van je supervisorisch leerproces

Vooraf: vermijd algemene, 'vage' omschrijvingen. Formuleer zo precies, concreet en persoonlijk mogelijk ('persoonlijk' in de zin van: betrekking hebbend op *jouw* persoon, jouw sterke en zwakke kanten, jouw 'dubbele integratieproces' zoals bedoeld in deze cursushandleiding).

1. Waarom heb je in de supervisie gewerkt?

- Formuleer eerst opnieuw, terugkijkend, je eigen leerdoelen uit het supervisiecontract. Dit mag in nieuwe bewoordingen en/of samenvattend.
- Welke ontwikkelingen zijn er tot nu toe in je leerdoelen? Betrek hierbij de algemene doelen voor de supervisie, zoals die in deze studiehandleiding worden genoemd, en verwijst daarnaar – waar mogelijk en zinvol – in je eigen woorden. (Je hoeft die algemene supervisie-doelen niet allemaal te noemen! Uit de omschrijving van je eigen leerdoelen moet blijken dat je begrijpt waar het in die algemene doelen om gaat.)

2. Belangrijkste in leer- en reflectieproces?

Vat kort en in eigen woorden samen wat de belangrijkste dingen zijn die je over jezelf tot nu toe geleerd hebt. Is er een rode draad in je leer- en reflectieproces zichtbaar?

3. Ontwikkeling van je persoonlijke beroepsidentiteit:

- Wat zijn de effecten van je supervisorisch leerproces op jou als persoon en als geestelijk verzorger – met name wat betreft de integratie van beide? Anders gezegd, wat heb je tot nu toe geleerd m.b.t. jouw eigen, persoonlijke beroepsidentiteit, je '*professional self*'? Denk daarbij aan vragen als: Past de rol van geestelijk verzorger bij je? Welke rolhoudingen liggen je goed, welke minder, en hoe hangt dat samen met jouw persoon, met wie (en hoe) je bent?
- Probeer eens in je eigen woorden te omschrijven wat jij als geestelijk verzorger bij iemand komt doen. Dat wil zeggen: wat – in jouw eigen woorden – het doel van de geestelijke verzorging is (ook in onderscheid met dat van andere disciplines als maatschappelijk werk en psychologie).

4. Wat nog aandacht behoeft:

Waarom wil je gaan werken tijdens de komende supervisiebijeenkomsten?

5. Evaluatie van supervisor & groepsproces:

Wat vind je tot nu toe van het functioneren van je supervisor en van de groep? Wat vind je helpend, wat belemmerend?

Wat betreft omvang: Als je bovenstaande vragen zorgvuldig beantwoordt, zal je verslag ca. 2000 à 3000 woorden tellen.

BIJLAGE G: FORMAT SUPERVISIE EINDEVALUATIEVERSLAG

Vragen voor het eindverslag van je supervisorisch leerproces

Vooraf: vermijd algemene, 'vage' omschrijvingen. Formuleer zo precies, concreet en persoonlijk mogelijk ('persoonlijk' in de zin van: betrekking hebbend op *jouw* persoon, jouw sterke en zwakke kanten, jouw 'dubbele integratieproces' zoals bedoeld in deze cursushandleiding).

1. Waarom heb je in de supervisie gewerkt?

- Formuleer eerst opnieuw, terugkijkend, je eigen leerdoelen uit supervisiecontract en middenevaluatie. Dit mag in nieuwe bewoordingen en/of samenvattend.
- Welke ontwikkelingen waren er in je leerdoelen? Betrek hierbij de algemene doelen voor de supervisie, zoals die in deze cursushandleiding worden genoemd, en verwijst daarnaar – waar mogelijk en zinvol – in je eigen woorden. (Je hoeft die algemene supervisie-doelen niet allemaal te noemen! Uit de omschrijving van je eigen leerdoelen moet blijken dat je begrijpt waar het in die algemene doelen om gaat.)

2. Belangrijkste in leer- en reflectieproces?

Vat nog eens kort en in eigen woorden samen wat de belangrijkste dingen zijn die je over jezelf geleerd hebt, in de loop van je supervisorisch reflectieproces.

3. Ontwikkeling van je persoonlijke beroepsidentiteit:

- Wat zijn de effecten van je supervisorisch leerproces op jou als persoon en als geestelijk verzorger – met name wat betreft de integratie van beide? Anders gezegd, wat heb je geleerd m.b.t. jouw eigen, persoonlijke beroepsidentiteit, je '*professional self*'? Denk daarbij aan vragen als: Past de rol van geestelijk verzorger bij je? Welke rolhoudingen liggen je goed, welke minder, en hoe hangt dat samen met jouw persoon, met wie (en hoe) je bent?
- Beschrijf nog eens in eigen woorden wat jij als geestelijk verzorger bij iemand komt doen. Dat wil zeggen: wat – in jouw eigen woorden – het doel van de geestelijke verzorging is (ook in onderscheid met dat van andere disciplines als maatschappelijk werk en psychologie). Omschrijf dat kort in enkele zinnen, zoals je ze eventueel ook letterlijk zou (kunnen) uitspreken tegen mensen aan wie je je als geestelijk verzorger komt voorstellen.

4. Wat nog aandacht heeft:

Waarom zou je nog willen werken als je door zou gaan met supervisie?

5. Evaluatie van supervisor & groepsproces:

Wat vond je van het functioneren van je supervisor en van de groep? Wat vond je helpend, wat belemmerend?

Wat betreft omvang: Als je bovenstaande vragen zorgvuldig beantwoordt, zal je verslag ca. 3000 à 4000 woorden tellen.

BIJLAGE H: BEOORDELINGSFORMULIER SUPERVISIE

Naam student:

Supervisor:

Datum beoordeling na 5/6 bijeenkomsten:

Datum beoordeling na 11 bijeenkomsten:

	Leerproces	Nee	In ontwikke- ling	Ja
1	De supervisor heeft leerdoelen geformuleerd voor de supervisie, eventueel gerelateerd aan eerdere leerdoelen of feedback/beoordelingen en deze ingebracht en besproken.			
2	De supervisor heeft beschrijvingen van werker- varingen ingebracht, waarin denken, voelen, wil- len en handelen zijn geëxpliciteerd.			
3	De supervisor heeft het leren in de supervisie gerelateerd aan de eigen leerdoelen en dit zicht- baar gemaakt in reflectieverslagen, midden- en eindevaluatie.			
4	De supervisor staat open voor feedback en mo- tiveert eigen reacties op gegeven feedback.			
5	De supervisor kan het eigen leerproces vormge- ven, beschrijven en in gang houden.			
	Toelichting:			

	Reflectie	Nee	In ontwikke- ling	Ja
1	De gio heeft in de supervisie concrete praktijksi- tuaties als uitgangspunt voor kritische zelfreflec- tie genomen			
2	De gio heeft de eigen reacties, gedachten en ge- voelens, die bij de ervaring optraden, verwoord			
3	De gio heeft onderzocht hoe eigen waarden en eigenschappen het werken als GV beïnvloeden			
4	De gio heeft verwoord hoe zij/hij een mede-su- pervisor begrijpt in diens probleem, oog heb- bend voor het leerproces en de situatie van de ander			
5	De gio heeft getoond nieuwe betekenis aan het eigen handelen te kunnen geven en nieuwe ge- dragsalternatieven uit te proberen			
	Toelichting:			

BIJLAGE I: ANALYSE-INSTRUMENTEN EVALUATIEVERSLAGEN

Ter beoordeling van de stage worden twee evaluatiegesprekken gevoerd aan de hand van een door de student samengesteld voortgangsverslag (ca. 4000 woorden) halverwege de stage en een eindverslag (ca. 8000 woorden exclusief bijlagen) bij afsluiting van de stage. Beide verslagen komen tot stand op grond van een eigen stagebeoordeling waarbij de volgende instrumenten dienen voor de analyse van de stage.¹⁰ De krachtenveldanalyse wordt gebruikt bij de evaluatie van het professionele leerproces (hoofdstuk 5 van het stageverslag). De spirituele analyse wordt gebruikt bij de evaluatie van je spirituele identiteit, rol en netwerk (hoofdstuk 6 van het stageverslag). De ADCL analyse en de analyse van gespreksvaardigheden worden toegepast bij de analyse van verbatims en de rituele analyse bij de analyse van de (individuele en collectieve) rituelen. Het analyse-instrument moreel beraad dient voor de analyse van het morele beraad, het analyse-instrument morele counseling voor de analyse van individuele counselingsgesprekken op morele vragen, problemen of thema's en het analyse-instrument casus overschrijdende morele kwestie voor het analyseren van casus overschrijdende ethische problematiek die binnen de betreffende zorginstelling actueel is. De ethische scan wordt uitgewerkt en opgenomen in de bijlagen.

1. Krachtenveldanalyse

- Wat zijn de sterke punten van jezelf? (strengths).
- Wat zijn de zwakke punten van jezelf? (weaknesses).
- Welke kansen zijn er in de omgeving? (opportunities).
- Welke risico's zijn er in de omgeving? (threats).
- Wat is je plan van aanpak?

2. Spirituele analyse

- Welke religieuze en spirituele ervaringen, thema's of praktijken zijn voor jou van belang? (religieuze/spirituele identiteit).
- Welke religieuze of spirituele taken en rol vervul je? (religieus-professionele roltoeschrijving).
- Welke religieuze of spirituele positie neem je in ten opzichte van achtergrondgenootschap of instelling? (religieus-institutionele oriëntatie).

3. Rituele analyse

Reflecteer op het betreffende (individuele of collectieve) ritueel aan de hand van de volgende kenmerken/reflectievragen:

- Interne en externe structuur: Hoe is het ritueel opgebouwd en welke sociale en temporele structuur brengt het tot stand?
- Interne en externe betekenis: Wat zijn de herkenbare rituele elementen en waarnaar verwijzen deze?
- Deductief of inductief ritueel: Wat is de verhouding tussen rituele traditie(s) en de concrete situatie van de deelnemers in de zin van deductief of inductief ritueel?
- Voorganger of begeleider: In welke zin is de geestelijk verzorger binnen het ritueel

---

¹⁰ N.b. deze instrumenten zijn hulpmiddelen voor een analyse en gelden dus niet als format voor de opzet van het verslag (zie daarvoor bijlage J).

voorganger of ritueel begeleider?

4. Analyse van gesprekstechnieken

Maak in het verbatim onderscheid tussen de volgende gesprekstechnieken:

- niet-selectief: non-verbaal gedrag, verbaal volgen, gebruik van stiltes
- selectief: open/gesloten vragen stellen, parafraseren van inhoud, reflecteren van gevoel, concretiseren, samenvatten, selecteren van gespreksthema's
- regulerend: terugkoppelen naar (begin)doelen, situatie-verduidelijken, hardop denken, afsluiten van gesprek
- nuancerend (verbanden leggen, interpreteren): nuancerende empathie, confrontatie, positief her-etiketteren, eigen voorbeelden, directheid

Bron: Lang, Gerrit, en Henk van der Molen. 2012. *Psychologische gespreksvoering. Een basis voor hulpverlening*. Soest: Uitgeverij Nelissen.

5. ADCL analyse (Aspecten en Dimensies van Contingente Levenservaringen)

Reflecteer op het verbatim aan de hand van de volgende aspecten en dimensies:

	Situacioneel		Existentieel		Spiritueel/religieus	
	<i>Positief</i>	<i>Negatief</i>	<i>Positief</i>	<i>Negatief</i>	<i>Positief</i>	<i>Negatief</i>
<i>Passief</i>	Geluk	Ongeluk	Geschenk	Tragiek	Genade/ Barmhartig- heid	Verlatenheid
<i>Actief</i>	Prestatie	Falen	Plicht/ Bekwaamheid	Schuld	Oprichting/ Roeping	Zonde/slecht karma

Bron: Scherer-Rath, Michael. 2013. "Ervaring van contingentie en spirituele zorg". *Psyche & Geloof* 24 (3): 184-195.

6. Analyse morele counseling

Gedurende je gespreksvoering met cliënten/patiënten/zorgverleners komen verschillende morele dilemma's aan bod. Een paar voorbeelden van morele dilemma's op individueel niveau:

- Een patiënt met een islamitische geloofsovertuiging bevindt zich in de palliatieve fase. Dhr. (76) lijdt aan dementie, is diabetespatiënt en heeft last van hartfalen. Zijn familie wil in deze palliatieve fase overgaan tot sondevoeding omdat hij weinig eet. De arts ervaart dit als zinloos. Moet zij wel of niet meegaan met de wens van de familie?
- Een patiënt van 92 met uitgezaaide lymfeklierkanker twijfelt of hij nog verdere diagnostische onderzoeken zal ondergaan om z'n leven te verlengen. Hij is eenzaam, heeft geen kinderen of familie meer. Hij vraagt zich af of dit traject voor hem zinvol is.

Analyseer aan de hand van de volgende richtvragen een counselingsgesprek dat je hebt gevoerd met een cliënt, patiënt, een naaste van een cliënt of patiënt of een zorgverlener waarin een moreel thema aan bod kwam:

- Geef een korte beschrijving van de casus: achtergrond cliënt/patiënt/zorgverlener, ziektebeeld, familie, etc.

- Beschrijf de morele vraag die centraal staat.
- Beschrijf welke significante anderen worden benoemd.
- Beschrijf welke waarden voor die significante anderen en voor je gesprekspartner voorop staan.
- Geef aan welke handelingsopties je gesprekspartner ziet.
- Geef aan welke argumenten je gesprekspartner hanteert om de verschillende handelingsopties te onderschrijven.

7. Analyse moreel beraad

Analyseer aan de hand van de volgende richtvragen een moreel beraad dat je hebt bijgewoond:

- Geef een korte beschrijving van de ingebrachte casus.
- Beschrijf de gehanteerde methode of het gebruikte stappenplan.
- Welke morele vraag/dilemma werd bij aanvang gehanteerd? Is de morele vraag/dilemma aangepast gedurende het beraad? Kun je beschrijven waarom dit nodig was?
- Geef een overzicht van de betrokkenen binnen de casus, en welke waarden centraal stonden voor deze betrokkenen.
- Welke waarden stonden met elkaar op gespannen voet binnen de casus? En welke centrale overwegingen lagen hieraan ten grondslag?
- Evalueer de methode. Wat zijn de sterke en zwakke punten van de gehanteerde methode?
- Evalueer de gespreksleider van moreel beraad. Wat neem je mee voor je eigen praktijk als geestelijk verzorger, en wat laat je eventueel achterwege? Evalueer bijvoorbeeld de houding van de gespreksleider, de manier waarop de gespreksleider deelnemers betrekt en uitnodigt, de gebruikte interventies, etc.

8. Analyse casus overschrijdende morele kwestie

Binnen een zorginstelling komen morele kwesties voor die typisch zijn voor de instelling als geheel, een bepaalde locatie of een bepaalde afdeling. In de GGZ raken morele dilemma's bijvoorbeeld aan het toepassen van dwangmethoden. In de ouderenzorg raken morele kwesties aan de persoonlijke levenswijze van cliënten. Mogen we cliënten ontmoedigen om te roken om hun gezondheid te bevorderen? Ook kunnen bepaalde ontwikkelingen (zoals nieuwe wetgeving, de coronacrisis of nieuwbouwplannen binnen een zorginstelling) casus overschrijdende morele dilemma's veroorzaken. Binnen de instelling waar jij stageloopt zullen ook casus overschrijdende morele dilemma's voorkomen. Ga in gesprek met zorgprofessionals binnen jouw stagelocatie en achterhaal welk soort morele dilemma's spelen op casus overschrijdend niveau. Beschrijf hierbij de volgende punten:

- Kies een casus overschrijdende morele kwestie die op jouw stagelocatie speelt en beschrijf deze.
- Beschrijf welke morele vraag centraal staat.
- Geef een overzicht van de betrokkenen en de waarden die voor deze betrokkenen van belang zijn.
- Geef aan op welke wijze de zorgprofessionals met deze morele problematiek omgaan.

Hebben zij bijvoorbeeld een benadering ontwikkeld die helpt om met deze morele problematiek om te gaan?

9. Ethische scan

Binnen de instelling waar je stage loopt wordt waarschijnlijk, in één of meerdere documenten, het ethiekbeleid van de instelling beschreven. Breng aan de hand van de deze documenten (indien aanwezig) en aan de hand van gesprekken met direct betrokkenen de volgende items in kaart:

- Welke commissies, werkgroepen of personen hebben expliciet de opdracht gekregen (en van wie?) om in de instelling met ethiek respectievelijk ethische vraagstukken bezig te zijn? Wat is hun taak- of functieomschrijving hierbij? Welk mandaat en welk gezag hebben ze (en van wie?). Worden er ook feitelijk dingen gedaan of georganiseerd op dit gebied?
- Wat is de aard van de activiteiten en adviezen van de Commissie Ethiek? Heeft de instelling een eigen commissie hiervoor, of met andere instellingen samen?
- Heeft de instelling, naast betreffende wetgeving, nog eigen richtlijnen of protocollen waarin expliciet ethische vragen aan de orde zijn? Is er bijvoorbeeld een euthanasieprotocol, protocol over geheimhouding, richtlijn weigering bloed door Jehova's, richtlijnen met betrekking tot dwang en vrijheidsbeperking, etc.?
- Is moreel beraad in de instelling geïmplementeerd en geborgd, en zo ja in welke vorm, op welke afdelingen, etc.? Wie functioneren als voorzitter van het moreel beraad? Is er een vaste frequentie, en zo niet, wie beslist dan wanneer een moreel beraad gehouden dient te worden, en met betrekking tot welke casuïstiek?
- Bestaat er zoiets als een moreel consultant, die cliënten/patiënten helpt bij de afweging van ethisch moeilijke keuzes/beslissingen, bijvoorbeeld rond prenatale diagnostiek of euthanasie?
- Krijgt de dienst geestelijke verzorging vaak te maken met morele vragen of morele dilemma's (van patiënten, bewoners of individuele behandelaars en andere zorgprofessionals)? Met andere woorden, is er met enige regelmaat sprake van vraag om 'morele counseling', impliciet of expliciet?
- Is er (systematisch) aandacht voor scholing en onderwijs op het terrein van (medische) ethiek aan zorgverleners?
- Wordt er in de zorgvisie, mensvisie of missie van de instelling gewezen op morele dimensies van en in de zorg?

Het kan overzichtelijk zijn om een dergelijke scan (ook) te visualiseren in de vorm van een organigram waarbij de verantwoordelijkheden en activiteiten op het gebied van ethiek letterlijk 'in kaart' worden gebracht.

Maak daarnaast een verslag van wat je zoal aantreft in de instelling en beschrijf daarbij ook de reacties van mensen die je hebt gebruikt als informant. Bijvoorbeeld: hoe wordt gereageerd op de vanzelfsprekendheid waarmee je vraagt naar bovengenoemde zaken, terwijl ze misschien niet aanwezig zijn. Levert de vraag een antwoord op in de trant van 'Het zou er eigenlijk wel moeten zijn', of vindt men het ook niet zo nodig (al dan niet op basis van eerdere ervaring ermee)?

BIJLAGE J: FORMAT STUDENT STAGEVERSLAG

Het stageverslag halverwege de stage heeft het karakter van een voortgangsverslag van circa 4000 woorden dat samen met het mentor adviesrapport drie werkdagen voorafgaand aan het voortgangsgesprek aangeleverd wordt op Brightspace.

Het stageverslag bij afsluiting van de stage heeft het karakter van een beoordelingsverslag van circa 8000 woorden (exclusief bijlagen) dat samen met het mentor adviesrapport drie werkdagen voorafgaand aan het beoordelingsgesprek aangeleverd wordt op Brightspace.

Beide verslagen zijn als volgt opgebouwd:¹¹

*) Naam en studentnummer:

Opleiding: (Religiewetenschappen of Theologie)

Stageplaats: (inclusief adresgegevens)

Stageperiode:

Mentor: (inclusief contactgegevens)

Stagebegeleider:

Datum:

- Korte typering van de stagesetting, met een klemtoon op organisatie, missie, visie en strategie van de (zorg-)instelling. Gebruik daarvoor de documenten die de zorgorganisatie daarvoor zelf hanteert en laat aan de hand van een organigram zien waar de dienst geestelijke verzorging is ondergebracht. *(ca. 2 blz. in eindverslag)*
- Verantwoording van het beleid van de dienst geestelijke verzorging en de feitelijke aansluiting daarvan op het primaire proces. Laat zien of en hoe de missie, visie en strategie van de zorgorganisatie valide toegepast worden in doelen, prioriteiten, procedures en taken van de dienst geestelijke verzorging. *(ca. 2 blz. in eindverslag)*
- Klinische schets van een specifiek patiëntbeeld op de stagelocatie door de aard van het lijden te typeren, zowel aan de hand van eigen casuïstiek als op grond van studie van academische vakliteratuur. Kies voor een specifiek patiëntbeeld dat je relevant acht. Geef een beschrijving van het betreffende klinische beeld en beschrijf de voor geestelijke verzorging relevante thema's, vragen of problemen van patiënten, en laat zien welke consequenties deze kenmerken hebben voor de wijze van bejegening. *(ca. 4 blz. in eindverslag)*
- Geef een descriptief overzicht van de verrichte werkzaamheden op de stageplek aan de hand van de afspraken in het stagecontract en verwijst voor toelichting naar de bijlagen. Je kan hiervoor ook fragmenten gebruiken uit je portfolio. Reflecteer kort op deze stagetaken (observaties, inzichten, leerpunten) en toon aan dat je hebt voldaan

---

¹¹ Verslagen worden aangeleverd via de facultaire portal 'Brightspace' (<https://brightspace.ru.nl/d2l/home/6645>).

aan de taken zoals beschreven in het stagecontract (zie bijlage C). *(ca. 3 blz. in eindverslag)*

- Een evaluatie van het professionele leerproces aan de hand van een krachtenveldanalyse. Vergelijk het startpunt en eindpunt van je stage en laat in het plan van aanpak zien hoe je dat professionele leerproces in de toekomst wilt ontwikkelen (voor het format zie bijlage I, 1). *(ca. 2 blz. in eindverslag)*
- Een evaluatie van je spirituele identiteit, rol en netwerk. Beschrijf hoe je (voor anderen) identificeerbaar bent als geestelijk verzorger met een eigen professioneel verantwoorde roltoeschrijving. Beschrijf welke rituele rollen daarbij voor jou passend zijn en betrek daarin je levensbeschouwelijke identiteit en positie ten opzichte van de instelling waar je stage loopt en (indien van toepassing) een achtergrondgenootschap (zie bijlage I, 2). *(ca. 2 blz. in eindverslag)*
- Een korte beschrijving van het persoonlijke leerproces uit de supervisie. Hierbij gaat het om een beschrijving van de wijze waarop je tijdens de stage persoonlijke leerdoelen hebt nagestreefd voor zover relevant voor de rolhantering in het beroep. *(ca. 1 blz. in eindverslag)*
- Een referentielijst volgens een gangbaar systeem (APA stijl of Chicago Stijl) waarin alle voor het stageverslag geraadpleegde literatuur vermeld staat.
- In de bijlagen van het stageverslag (één document) voeg je illustraties van je stageactiviteiten toe, waaronder ten minste één zingeving- en een gesprekstechnische analyse van een counselingsgesprek (als verbatim), een publiek uitgesproken interpretatie van een religieuze of levensbeschouwelijke bron ingebed in het script van een verzorgd collectief ritueel voorzien van een rituele analyse en een ethische scan plus de analyse van een moreel beraad, morele counseling en casus overschrijdende morele kwestie. Voor de analyse-instrumenten zie bijlage I, 3 t/m 9 *(bijlagen volgen op de ca 16 bladzijden van het stageverslag)*. Zowel in het stageverslag als in de bijlagen wordt alle casuïstiek geanonimiseerd, zodat dit niet herleidbaar is tot individuele cliënten.

BIJLAGE K: FORMAT MENTOR ADVIESRAPPORT

MASTEROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN STAGE-ADVIES GEESTELIJKE VERZORGING

Advies: 0   Voortgangadvies
                              0   Eindadvies

Stagiair:

Stagelocatie:

Mentor:

Datum:

Om u in staat te stellen een advies te geven reiken we u dit format aan, met enerzijds voor onze opleiding van belang zijnde criteria, en anderzijds volop ruimte voor uw eigen observaties en adviezen bij het persoonlijk en professioneel functioneren van uw stagiair. Het onderstaande format voor een adviesrapport bestaat uit twee delen.

Deel A informeert naar uw evaluatie van de door de stagiair verrichte taken (ter oriëntatie zie onze studiegids paragraaf 3.2).

Deel B vraagt naar uw evaluatie m.b.t. de ontwikkelde vaardigheden door de stagiair (ter oriëntatie zie onze studiegids paragraaf 3.5)

U kunt hieronder telkens aangeven in welke mate de stagiair naar uw oordeel beschikt over deze bekwaamheden, door de betreffende kwalificatie te markeren, bijv. met een x. Kunt u hierover (nog) geen oordeel geven via markering van de voorgedrukte kwalificaties (Onvoldoende > Goed), maakt u dan wel graag gebruik van de mogelijkheid om e.e.a. in eigen woorden te formuleren, in het advies-venster daaronder. Het kan hierbij gaan om toelichting, suggesties, of afspraken die u van belang acht. Ook is er ruimte voor eventuele feedback op het formulier, helemaal onderaan.

We zijn u bijzonder erkentelijk voor uw begeleiding en adviezen!

Met vriendelijke groet,

Nienke Fortuin (nienke.fortuin@ftr.ru.nl),
Stagebegeleider MA Geestelijke verzorging studiejaar 2022-2023

A. Stagetaken (vgl. Studiegids 3.2)					
	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
Spirituele counseling					
<p>Toelichting en advies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eventueel relevant bij midden-evaluatie: zijn de stagetaken m.b.t. <i>Spirituele counseling</i> al voldoende aan bod gekomen? Zo niet, kunt u markering weglaten. Maar zijn deze taken in de tweede helft van de stage <i>wel</i> te vervullen? • Eventueel relevant bij eind-evaluatie: hebben de stagetaken m.b.t. <i>Spirituele counseling</i> voldoende aan bod kunnen komen? Graag uw toelichting, als u hier een kanttekening bij hebt i.v.m. de mogelijkheden in uw instelling. Maar geef toch graag een <i>indicatie</i> van de taakvervulling, a.d.h.v. de kwalificaties in de balk hierboven. • Overige toelichting en/of advies: 					
	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
Rituele expressie					
<p>Toelichting en advies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eventueel relevant bij midden-evaluatie: zijn de stagetaken m.b.t. <i>Rituele expressie</i> al voldoende aan bod gekomen? Zo niet, kunt u markering weglaten. Maar zijn deze taken in de tweede helft van de stage <i>wel</i> te vervullen? • Eventueel relevant bij eind-evaluatie: hebben de stagetaken m.b.t. <i>Rituele expressie</i> voldoende aan bod kunnen komen? Graag uw toelichting, als u hier een kanttekening bij hebt i.v.m. de mogelijkheden in uw instelling. Maar geef toch graag een <i>indicatie</i> van de taakvervulling, a.d.h.v. de kwalificaties in de balk hierboven. • Overige toelichting en/of advies: 					
	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
Ethiekondersteuning					
<p>Toelichting en advies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eventueel relevant bij midden-evaluatie: zijn de stagetaken m.b.t. <i>Ethiekondersteuning</i> al voldoende aan bod gekomen? Zo niet, kunt u markering weglaten. Maar zijn deze taken in de tweede helft van de stage <i>wel</i> te vervullen? • Eventueel relevant bij eind-evaluatie: hebben de stagetaken m.b.t. <i>Ethiekondersteuning</i> voldoende aan bod kunnen komen? Graag uw toelichting, als u hier een kanttekening bij hebt i.v.m. de mogelijkheden in uw instelling. Maar geef toch graag een <i>indicatie</i> van de taakvervulling, a.d.h.v. de kwalificaties in de balk hierboven. • Overige toelichting en/of advies: 					

B. Vaardigheden stage MA GV (> Gids 3.5)

Uw toelichting: onderste venster

Zingeving, geloofs- en levensovertuiging:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> herkent zingevingsthema's en -problematiek bij de cliëntèle; 					
<ul style="list-style-type: none"> analyseert zingevingsthema's en -problemen bij cliënten met behulp van theorieën omtrent geestelijke verzorging 					
Toelichting:					

Professioneel optreden:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> kiest en hanteert methoden en instrumenten op het terrein van diagnostiek en gesprekken, rituelen en ethiek in functie van het primaire proces; 					
<ul style="list-style-type: none"> communiqueert doelen en resultaten van het werk en werkt helder en betrouwbaar samen met collega's, medewerkers van andere afdelingen en andere actoren in het werkveld. 					
Toelichting:					

Rolhantering:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> vertegenwoordigt en interpreteert de eigen religieuze, ethische en levensbeschouwelijke opvattingen in functie van de rol; 					
<ul style="list-style-type: none"> geeft in cliëntcontacten sociale vaardigheden professioneel vorm en let daarbij op rolvereisten in processen zoals aandacht voor introspectie, overdracht en tegenoverdracht. 					
Toelichting:					

Integratie:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
<ul style="list-style-type: none"> verantwoordt de eigen taak en activiteiten in het kader van de missie, visie en strategie van de zorginstelling; 					
<ul style="list-style-type: none"> stemt het eigen handelen af op de beroepscode, de eigen overtuigingen en de eigen positie ten opzichte van religieuze tradities en (achtergrond)genootschappen. 					
Toelichting:					

Reflectie en verantwoording:	Onvoldoende	Matig	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
• reflecteert kritisch op het eigen handelen;					
• sluit aan op kennisontwikkeling en begripsvorming in de gezondheidszorg.					
Toelichting:					

I. Algemene toelichting op uw evaluatie van de stagiair, wat betreft het voldoen aan deze vaardigheden:

II. Eventuele aanvullende opmerkingen m.b.t. uw evaluatie via dit formulier (bijv.: is het formulier handig en helpend voor u? Mist u iets? Wij horen graag of het voldoende werkbaar is voor u).

BIJLAGE L: BEOORDELINGSFORMULIER STAGES GEESTELIJKE VERZORGING

Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen
 Beoordelingsformulier stage MA GV
 Beoordelingsformulier stagebegeleider

Student/e:	Datum eindgesprek:	Score
Stagelocatie:	Studentnummer:	
Mentor:		
Stagebegeleider:		

<i>Stagecondities</i>		Toelichting	
Stagetaken	Voldaan aan stagetaken volgens het stagecontract.		
Supervisie	Voldaan aan de vereisten en normen van de supervisie.		
Mentoradvies	Valide en positief mentoradvies.		

<i>Taken (50%)</i>		Toelichting	
Spirituele counseling	Observatie en analyse van counselingsgesprekken door mentor; zelfstandige gespreksvoering; toepassing van een diagnostisch analyse-instrument en gesprekstechnische analyse.		
Rituele expressie	Observatie en analyse van individueel en collectief ritueel; vormgeven en leiden van individueel en collectief ritueel; publiek uitgesproken interpretatie van religieuze of levensbeschouwelijke bron.		
Ethiekondersteuning	Analyse van morele counseling; analyse van moreel beraad; analyse van casus overschrijdende morele kwestie; maken van ethische scan.		

<i>Vaardigheden (50%)</i>		Toelichting	
Zingeving	Je herkent zingevingsthema's en problematiek bij de clientèle.		
	Je analyseert zingevingsthema's en problemen bij cliënten met behulp van theorieën omtrent geestelijke verzorging.		
Professioneel optreden	Je kiest en hanteert methoden en instrumenten op het terrein van diagnostiek en gesprekken, rituelen en ethiek in functie van het primaire proces.		

	Je communiceert doelen en resultaten van het werk en werkt helder en betrouwbaar samen met collega's, medewerkers van andere afdelingen en andere actoren in het werkveld.		
Rolhantering	Je vertegenwoordigt en interpreteert de eigen religieuze, ethische en levensbeschouwelijke opvattingen in functie van de rol.		
	Je geeft in cliëntcontacten sociale vaardigheden professioneel vorm en let daarbij op rolvereisten in processen zoals aandacht voor introspectie, overdracht en tegenoverdracht.		
Integratie	Je verantwoordt de eigen taak en activiteiten in het kader van de missie, visie en strategie van de zorginstelling.		
	Je stemt het eigen handelen af op de beroepscode, de eigen overtuigingen en de eigen positie ten opzichte van religieuze tradities en (achtergrond)genootschappen.		
Reflectie	Je reflecteert kritisch op het eigen handelen.		
Verantwoording	Je sluit aan op kennisontwikkeling en begripsvorming in de gezondheidszorg.		

Beoordeling stagebegeleider

Afronden: 6,01-6,24 = 6,0; 6,25-6,49= 6,5; 6,51-6,74=6,5; 6,75-6,99=7,0

Afgerond:

BIJLAGE M: STAGEPLAATSEN

De afgelopen jaren hebben stagiairs in tal van zorginstellingen stage gelopen. Met grote inzet van teams ter plekke, en in het bijzonder door mentoren, werd uitstekende professionele begeleiding geboden bij de introductie in het beroepsveld en de vormgeving van het takenpakket.

Als uitgangspunt van de opleiding geldt dat de stagelocatie een ervaren geestelijk verzorger beschikbaar heeft die opgenomen is in een functionerend team van geestelijk verzorgers die een door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers (SKGV) erkende opleiding hebben afgerond, werkend volgens een takenpakket dat correspondeert aan de beroepstandaard van de beroepsgroep (VGVZ). Daarbij geldt ook dat de taakopvatting van de mentor niet op gespannen voet staat met het initiële, algemene en niet ambtsgebonden karakter van de opleiding.

Aan dergelijke criteria voldoen diverse stagelocaties in de door de beroepsvereniging VGVZ onderscheiden werkvelden, zoals algemene ziekenhuizen, revalidatiecentra, jeugdzorg, verpleeg- en verzorgingshuizen, instellingen voor gehandicaptenzorg, en instellingen voor de geestelijke gezondheid. Op de facultaire internetsite wordt een lijst aangeboden van stagelocaties die als facultair erkende leerlocatie gelden. De feitelijke mogelijkheid om stagiairs toe te laten, blijft daarbij uiteraard afhankelijk van de actuele omstandigheden ter plekke en de beoordeling van de stagiair door de mentor en haar/zijn staf.

De student zoekt uiterlijk in het semester voorafgaand aan de stage een stagelocatie in de zorgsector en overlegt hierover met de career officer van de faculteit (Ignace de Haes). Als in een gesprek tussen student en beoogde mentor blijkt dat een stage geboden kan worden, dan voert de career officer met student en mentor een stagecontractgesprek op de stagelocatie waarin de afspraken conform de studiegids vastgelegd worden. Andere stagelocaties dan vermeld kunnen alleen in onderling overleg gekozen worden, mits ze voldoen aan bovenstaande criteria. De keuze van de stageplaats, het sollicitatiegesprek ter plekke, en het stagecontractgesprek dienen gedurende de opleiding in de maanden voorafgaand aan de stage plaats te vinden. Stages starten niet zonder het getekende stagecontract.

Het overzicht van stagelocaties tref je hier aan:

<https://www.ru.nl/ftr/careerservice/stages-0/geestelijke-verzorging/stages-geestelijke/>

Het stage aanmeldformulier tref je aan op de stagesite van de faculteit:

<https://www.ru.nl/ftr/careerservice/stages-0/geestelijke-verzorging/studiegids-stagecontract-aanmeldformulier/aanmeldformulier-stage-geestelijke-verzorging/>

BIJLAGE N: VOLTIJD EN DEELTIJD VARIANTEN

De student kiest één van de drie opties voltijd, deeltijd 1,5 jaar en deeltijd 2 jaar. Deze keuze wordt vastgelegd in het studieadvies dat na het intakegesprek wordt toegestuurd. Bij (onvoorziene) wijzigingen neemt de student contact op met de studieadviseur.

VOLTIJD: opleiding in 1 jaar

<i>Semester</i>	<i>Dag</i>	<i>Studieonderdeel</i>
Semester 1 (sept – jan)	Dinsdag	Spirituele counseling Ethiekondersteuning Spirituele diagnostiek
	Woensdag	Rituele expressie Research design Grondslagen GV
Semester 2 (feb – juni)	2 dagen per week	Stage
	Om de week	Supervisie
		Scriptie

DEELTIJD 1,5: opleiding in 1,5 jaar

<i>Semester</i>	<i>Dag</i>	<i>Studieonderdeel</i>
Semester 1 (sept – jan)	Dinsdag	Spirituele counseling Ethiekondersteuning Spirituele diagnostiek
	Woensdag	Research design (evt. Grondslagen GV)
Semester 2 (feb – juni)	Dinsdag	Rituele expressie Grondslagen GV
		Scriptie
Semester 3 (sept – jan)	2 dagen per week	Stage
	Om de week	Supervisie

DEELTIJD 2: opleiding in 2 jaar

<i>Semester</i>	<i>Dag</i>	<i>Studieonderdeel</i>
Semester 1 (sept – jan)	Dinsdag	Spirituele counseling Ethiekondersteuning Spirituele diagnostiek
Semester 2 (feb – juni)	Dinsdag	Rituele expressie Research design Grondslagen GV
Semester 3	2 dagen per week	Stage
	Om de week	Supervisie
Semester 4		Scriptie